

BÜTÇE AÇIKLARI İLE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Yazar nazhanım cihantimur

Gönderim Tarihi: 25-Eki-2024 01:41AM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 2496326359

Dosya adı: TEZ_SON_HALİ62.._1_.pdf (961.57K)

Kelime sayısı: 12769

Karakter sayısı: 91100

GİRİŞ

Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, tüm ülke ekonomilerinin mevcut makroekonomik sorunlar çerçevesinde bütçe açıkları önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bütçe açıkları, değişik etkenleriyle beraber iktisatçılar ve teorisyenlerin başlıca konuları arasında yerini almıştır. Modern devlet görüşü nihayetinde kamu hizmetlerinin sayısında, kapsamında ve alanında önemli ölçüde artış meydana getirmiştir. Kamu sektörünün ekonomide giderek artan bir rol oynaması nedeniyle kamu harcamaları da artmış, fakat bu harcamalardaki finans sorunları bütçe dengelerinin bozulmasına sebep olmuştur. Kamu gelirleri ile giderleri arasındaki bozulan denge sonucu oluşan bütçe açıkları, o dönemdeki uygulanan bütçe politikalarının da etkinliğini etkilemektedir. Ülkemizde, 1970 yılından sonra kamu kesimi açıklarının arttığı ve 1980 yılından sonra bu artışın önüne geçebilmek için uygulanan tedbirlere rağmen önüne geçilemediği, 2000'li yıllara kadar devamlılığını sürdürmüştür. Oluşan bu bütçe açıkları süreklilik kazanması dahilinde finansman kaynağı olarak borçlanmalara gidilmiş, fakat bu borçlanmalar zamanla faiz ödemelerini arttırmış ve bu durum, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki oranını da etkilemiştir. Borçlanmaların oluşturduğu yük, zamanla anapara ve faiz ödemeleri olarak mali yapıyı zorlar duruma gelmiştir. Bu açıdan, oluşan faiz ödemeleri bütçe açıkları finansman kaynağı olarak en önemli araç vergi gelirleridir. Vergi gelirlerinin büyük kısmı faiz ödemelerine ayrılırken, 2001 yılında vergi gelirlerinin faiz ödemelerini karşılayamadığı tablo ile karşılaşmıştır. Ülkeler bütçe açıklarını finanse edebilmek için birçok yönteme başvurmaktadır. Bunlar vergiler, vergi dışı gelirler, iç ve dış borçlanma ve merkez bankalarından borçlanma şeklinde sıralanabilir. Açıkların finansman yöntemi olan borçlanmada, borçların sürdürülebilirliği sağlamadığı durumlarda hem açıklarda genişleme hem de enflasyon gibi sorunlara yol açmıştır. Güncel makroekonomik sorunların başında gelen bütçe açıkları, 1929 krizinden sonra daha da önem kazanmıştır. Bütçe açıklarının ülke ekonomilerine olumsuz etkileri arasında gelir ve kaynak dağılımında adaletsizlikler, yatırımlarda düşüşler ve bunların beraberinde ekonomideki büyümenin yavaşlamasına kadar birçok kötü senaryolara sebebiyet vermiştir. Bu sorun, gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de başta enflasyon olmak üzere ekonomik istikrarsızlığın temel nedenidir. Enflasyon, özellikle gelişmekte olan ülkelerin yıllardır devam eden problemidir. Bu yüzden enflasyon bütçe açıklarına sebep olurken, bütçe açıkları da enflasyona olumsuz etkileri olmaktadır. Böylece iki değişken birbirine etki etmektedir. Literatüre baktığımızda, bu ikili arasında ilişkinin var olduğuna dair birçok çalışma bulunurken, herhangi bir ilişkinin olmadığını ifade eden çalışmalarda yer almaktadır. Türkiye yıllar boyunca bu ikili ile mücadele

etmiş bir ülkedir. ² 1950'li yıllarda Türkiye'deki düşük seviyedeki bütçe açıkları, daha sonrasında uygulanan yanlış politikalar ve ekonomik krizler sebebiyle artmaya başlamıştır. Özellikle 1980 yılında artan bütçe açıkları ile mücadele edebilmek ve finanse edebilmek için ³⁹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na (TCMB) başvurulmuştur. Bu durum, 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Günümüzde bütçe açıkları artık yaygın hale geldiği çoğu ülkede bütçelerin açık verdiğini görmekteyiz. Kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olduğu durumlarda oluşan bütçe açıkları, makroekonomik değişkenleri olumsuz etkilemektedir. Bu değişkenlere örnek olarak "Crowding-Out" etkisi olarak bilinen, kısaca kamu harcamalarını iç borçlanma ile finanse etmesi sonucu oluşan faiz oranlarındaki yükselme ve böylece özel harcamalar ve yatırımları azaltması olarak tanımlanır. "Crowding-Out" etkisi sonucu ekonomik büyümede negatif etkiler, monetizasyon yöntemine başvurulması enflasyon sonucunu doğurmaktadır. Enflasyon genel bir ifade ile fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış olarak tanımlanır. Enflasyon ve bütçe açığı arasındaki bağlantıya bakacak olursak; bütçe açıkları her ne kadar enflasyona sebep olduğu düşünülse de, enflasyon da bütçe açıklarına yol açabilmektedir. Bütçe açıklarından enflasyona doğru bir ilişkinin yanı sıra, enflasyondan bütçe açıklarına doğru olan etkinin olması literatürde Tanzi ve Patinkin mekanizması ile açıklanmıştır. Tanzi, enflasyonun vergi gelirlerinde reel azalmalara sebebiyet verdiğine değinirken; Patinkin, bu etkiyi kamu harcamaları perspektifinden değerlendirmektedir. Etkiler birlikte görülse dahi, birinin diğerinden daha fazla etki etmesi bütçe açığının hangi yöne gideceğini belirlemektedir. Bunun sonucunda Patinkin etkisi baskın çıkarsa bütçe açığında daralma, Tanzi etkisi daha fazla çıkarsa bütçe açıklarında genişleme meydana gelecektir.

Çalışmanın amacı, bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi açısından incelemek, eğer ilişki varsa bu ilişkinin tespit edilmesi ve bu ilişkinin yönü hakkında sonuç çıkarılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ilk bölümde temel teşkil edecek şekilde enflasyon ve bütçe açıkları kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonrasında bu iki kavramın alt başlıkları detaylı şekilde incelenmiş olup teorik çerçeveye ele alınmıştır İkinci bölümde ise bu ikili arasındaki ilişki 2005 ve sonraki dönemler ele alınarak aradaki ilişkinin yönü ve etkinliği ele alınmıştır. Son bölümde ise enflasyon ve bütçe açıkları arasındaki ilişkinin incelenmiş olduğu çalışmalara yer verilmiş ve analiz yöntemi kullanılarak sonuçlar ve öneriler sunulmuştur. Analiz yöntemi olarak seçilmiş Hatem-J ³⁸ (2012) Asimetrik Nedensellik testinden yararlanılmıştır. Hatem-J (2012) nedensellik analizi bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki bağlantıyı anlamamıza yardımcı olabilecek güvenilir bir tekniktir. Bu çalışma, sıralı olarak toplanan verileri kullanarak değişkenler arasındaki zaman içindeki bağlantıları araştırmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÇE AÇIĞI VE ENFLASYON KAVRAMLARINA TEORİK BAKIŞ

1.1.1. Bütçe Açığının Tanımı ve Nedenleri

Bütçe; devletin, diğer kamu kurumlarının veya bir firmanın yıllık gelirlerini ve giderlerini gösteren, yapılacak gelir ve harcamalara yetki veren bir kanundur. Diğer bir ifadeyle belirlenen amaçların hangi yöntem ve politikalar ile gerçekleştirileceği belirlenerek ona göre finansman kaynaklarının hazırlık aşamasıdır. Halkın devlet tarafından yapılmasını beklediği ihtiyaçların yani ulaşım, sağlık, güvenlik, eğitim gibi kamu harcamaları ve bu harcamaların kamu gelirleri ile finanse edilmesi “bütçe” kavramının önemini göstermektedir. Bütçenin yönetilmesi, hazırlanması, kısıtları ve sonuçları 26 Mayıs 1927 tarihinde yürürlüğe giren 1050 sayılı Genel Muhasebe Kanunu'nda açıkça belirtilmiştir. Bütçenin önemli yetkilerinden biri de yürütme organı devlet adına gelirleri toplama ve harcama yapma yetkisine sahip olmasıdır. Bu yetki dahilinde devlet adına yapmış olduğu harcama ve gelir toplaması devleti borçlu ve alacaklı konumuna da sokmaktadır (Pehlivan, 2001). Bütçe hazırlanma aşamasında dört temel ilke dikkate alınır. Bunlar tahmin, tasdik (onay), tahdit (süre) ve tevzin aşamalarıdır. Bu ilkelere kısaca 4T ilkesi de denilmektedir (Pehlivan,2001). Bütçe yıllık olarak belirlenir. Bütçe hazırlık aşaması tasarlanırken maliye politikası araçları kullanılarak önümüzdeki yıl içerisinde hangi hizmetlerin yapılacağı, transfer harcamaları bu harcamaların hangi gelirler ile finansman edileceği belirlenmektedir. Bu doğrultuda gelirler beklenen seviyede olmazsa yapılan kamu harcamaları karşılanamazsa bütçe açığı, eğer beklenenden fazla bir kamu geliri elde edilirse bütçe fazlası verilir. Genel olarak bütçe açığı, bir mali yılın bütçesindeki bütçe gelirleri ile harcamaları arasındaki farktır. Günümüzde hemen hemen tüm ülkeler artan bütçe açıklarıyla mücadele etmekte ve bu bütçelerin ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz etkileri olduğunu düşünmektedirler. Bütçe açıkları kamu harcamaları kamu gelirlerinden büyük olduğu zamanlarda ortaya çıkmaktadır hesaplama şeklide kamu harcamaları kamu gelirlerinden çıkarılarak elde edilmektedir. Toplam gelir ile kamu harcaması arasındaki fark kamu açığının en temel açıklamasıdır. Bu tanım ayrıca “Kamu Kesimi Borçlanma Gereğini vermektedir.

Bütçe gelirleri; vergi geliri, olağan vergi dışı gelir ve özel gelir ve fonlardan oluşmaktadır. Bütçenin giderleri ise; personel, diğer cari ve yatırım giderleri, faiz ödemeleri, kamu kuruluşlarına ve diğer transfer kalemleri oluşturmaktadır (Dileyici ve Özkıvrak, 2001: 93). Bütçe açıkları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde değişen büyüklüklerde bir finansal, ekonomik sorun haline gelmektedir. Öte taraftan olağanüstü gelir kaynağı olan borçlanma, devletin gelir kaynakları ile bütçe açıkları arasındaki yerini almıştır (Doğru ve Şentürk, 2013:

90). Özellikle 1929 küresel ekonomik bunalımından sonra klasik ve ekonomik dengelerin kurulması ve korunması daha da önem kazanmıştır. Hükümetin ekonomik dengeyi korumak için devam eden ve artan müdahalesi, birçok ülkeyi bütçe açıkları ve enflasyon baskılarına maruz bırakmıştır. ¹⁵ Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, yetersiz kamu gelirleri sebebiyle açık finansman politikalarına başvurmaktadır. Bütçe tasarısı, devletin maliye politikası araçlarını, bir yıl içinde satın alacağı mal ve hizmetleri, transfer ödemelerinin tutarlarını, kredi türlerini ve kamu borçlanmasını gibi durumlar hakkında fikirler yürütülür. Yaygın kabul gören eşit bütçe harcama planı, halktan toplanan vergilerle finanse edilmesi ilkesine dayanmaktadır. Harcamaların vergi gelirlerinden fazla olması durumunda mali açık, az olması durumunda mali fazla vardır (Ulusoy, Maliye Politikası, 2017).

Mali açıklar 17. yüzyıldan beri ekonomistler arasında tartışılmaktadır. Çalışmaların sonuçlarına göre, maliye politikası uygulandığında, devletin ortaya koyduğu mali açık ekonomideki ⁷ toplam talebi artıracaktır. Devletin hedeflediği tam istihdam ve fiyat istikrarı dengesini sağlayabilir ancak büyüme ve faiz oranlarındaki gibi makroekonomik etkenlerde olumsuz etkisi olabileceği tartışılmaktadır. Geçmişte birçok iktisatçı maliye politikası uygulamalarını ve sonuçlarının sorgulanması gerekliliğinin olduğunu düşünmüştür. Klasikçiler, ısrarla denk bütçe politikası görüşüne sahiptir ve bütçe açıklarının piyasa istikrarsızlığına yol açacağını ve bütçe açıklarının da borçlanma ile karşılanacağını fikrindedirler. Ancak bu açığın borçlarla finanse edilmesi zamanla normalleşip borçların normal gelir olarak görülüp bu kısır döngüye girmesi halinde borç faizlerinin artması, kamu borç stokunun artması bütçe sisteminin etkinliğini düşürüp ülkenin itibarını zedelemektedir (Ulusoy, Maliye 5 Politikası, 2017). Denk bütçe günümüzde çok nadir görülen bir durumdur. Maliye politikasının etkinliğini sağlamak için klasik teoriye göre, gelirler arttığında kamu harcamalarının artırılmasını ve gelirler düştüğünde kamu harcamalarının azaltılması görüşündedir. Artan kamu harcamalarının finanse edilmesi için genel kabul gören kural, harcamaların artan kamu gelirleri yoluyla finanse edilmesidir.

⁷ Bütçe açıklarının finansmanı olarak üç yöntem karşımıza çıkmaktadır; Vergiler, Para basılması (emisyon) ve borçlanmadır.

1.1.1.Bütçe Açıklarının Yapısal Nedenleri

Dünyanın dört bir yanındaki ülkeler farklı ekonomik, sosyal, demografik ve diğer gösterge verilerine sahiptir. Gelişmiş ülkelerde devlet mekanizmaları sisteminin yerleşik olduğu, yapısal ve kontrol dinamiklerinin iyi işlediği ülkelerde bütçe gelir ve giderleri yakından takip edilmektedir. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerdeki kaynak eksikliği, cazip olmayan

dolaylı yatırımlar, yetersiz veya gerçekleşmeyen özel sektör yatırımları, kamu desteğiyle büyüme çalışmaları sonucunda ortaya çıkan kamu harcamalarında devam eden artış ve bu artışı kontrol edememeleri ve büyük harcama ölçekleri, iktisat tarihinde çoğu çalışmalarda konu edilmiştir. Ekonomi, sosyal hayat ve dış ticaret gibi birçok makroekonomik göstergenin genişlemesi ile devletin faaliyet alanı yıllar içinde genişlemiştir. Alman iktisatçı Adolf Wagner, kendi soyadı ile anılan "Wagner Yasası'nda" kamu harcamalarının toplam ekonomik göstergeler içindeki payının, diğer bir ifadeyle milli gelir içindeki payının ve ekonomik genişlemenin her geçen yıl arttığı görüşündedir (Wagner, 1883). Sürekli olarak genişleyen bir toplumda, devlet belirlemiş olduğu hedefleri yerine getirmek için ekonomik faaliyetlere sürekli müdahalede bulunma durumunda kalmaktadır. Bu ve benzeri durumları yaşayan ülkelerin hem vergi yapıları hem de finansal sistemlerinin aksak işlediğinin, riskler ve sorunların varlığını beraberinde getirmektedir. Diğer bir ifade ile bütçe açıklarının ortaya çıkış sebepleri genellikle ülkeden ülkeye yönetim şekline yönetim şekline farklılık göstermektedir. Buna örnek verecek olursak, gelişmiş ülkelerde en düşük yaşam standardını oluşturmak için yapılan kamu harcamaları buna nazaran düşük ekonomik büyümeden dolayı bütçe açıklarını arttıracaktır. Fakat gelişmekte olan ülkelere baktığımızda örneğin Türkiye bu bütçe açıklarından daha fazla etkilenecektir. Gelişmekte olan ülkelere ise kurumsal, ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri gibi birçok nedenler bütçe açıkları üzerinde daha etkilidir. Gelişmekte olan ülkelerdeki yapısal nedenler, ekonomideki yavaş gelişme, az devlet gelirleri, devlet gelirlerindeki istikrarsızlık, devlet harcamaları ve ekonomideki büyüklük olarak sıralayabiliriz (Şen ve diğer., 2007: 61).

1.1.2. Bütçe Açıklarının Ekonomik ve Mali Nedenleri

Bütçe açığı günümüzde birçok sebepten dolayı halen daha tartışılmakta olan önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlıca sebepleri; vergilerin istenilen düzeyde toplanamaması, borç dışı sermaye gelirlerin tahsilat problemi gibi genel bir ifade ile kamu harcamalarının vergiler ve borç dışı sermaye gelirlerinin üzerinde olmasıdır (Dağ & Tügen, 2018). Bütçe açıklarının meydana gelmesi ülkeler ve yönetim şekillerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde asgari yaşam beklentisine karşın yapılan temel kamu hizmetleri yüksek harcamaya sebebiyet verip ve yavaş olan ekonomik büyüme nedeniyle bütçe açıklarını arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler içerisinde bulunan Türkiye'de ve diğer ülkeler bu durumun sonuçları daha ağır olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin bütçe açıklarında kurumsal nedenler daha etkiliyken, gelişmekte olan ülkelere ise ekonomik nedenler daha etkilidir. Son zamanlarda ülkeler gelişmek ve yaşam standartlarını arttırabilmek için ekonomik kalkınma konusuna önem vermektedirler. Ülkeler

ekonomik kalkınmayı sağlamak ve halkına güzel bir yaşam sunabilmek için daha fazla sermaye birikimi, bu da daha fazla yatırımı beraberinde getirmektedir. Bu amaçla, gelişmekte olan ülkelerin temel altyapıya yatırımları yapması gerekir. Bütün bu yatırımlar kamu harcamalarına, kamu harcamaları da karşılanamaması halinde bütçe açıklarına yol açmaktadır. Düşük ekonomik kalkınma düzeyine sahip ülkelerde, bütçe açıkları üç nedene bağlanıyor: harcamalar üzerindeki baskı, yetersiz vergi gelirleri ve düşük özel tasarruflar. Bir diğeri cari giderler, ancak cari giderleri azaltmak mümkün değildir, sadece personelin her seferinde tekrarlanan giderleri ve bu giderler enflasyonu, ücret baskısı ve kalkınma planı gereklilikleri gibi bazı faktörler nedeniylesürekli giderler artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde daha fazla harcamaya yönelik siyasi baskılar, açık finansmanın enflasyonist maliyetinden daha ağır basıyor gibi görünmektedir. Aynı şekilde, yetersiz kamu geliri de bütçe açıklarında bir etkidir. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerde ise özel tasarrufların zayıflığı, bütçe açıklarının finansman maliyetini artıran bir borç faizi sarmalına neden olmaktadır. Örneğin, gelişmiş ülkelerdeki asgari yaşam beklentisi temel kamu hizmetlerine yapılan harcamalar ve yüksek ekonomik olmayan büyüme bütçe açığının artmasına neden olmaktadır. Türkiye ve gelişmekte olan ülkelerde dahil olmak üzere bunu durum gelişmiş ülkelere nazaran daha büyük açıklara yol açacaktır (Gökтуğ, 2010).

1990 öncesi dönem incelenecek olur; bütün bütçeler birleştirildikten sonra devlet yardımlarıyla hazine yardımları çıkarıldıktan sonra bütçe harcamalarının GSYİH 'ya oranı %20'nin altında iken, 1990 sonrasında 2001 yılında bu oran %45 seviyelerine gelmiştir. Bunun sebebi Türkiye'de transfer harcamaları ile borç faiz ödemelerinin 1990 yıllarında artmış olmasıdır.

Kamu harcamalarının artmasındaki etkenler;

- Kamu da çalışan personel fazlalığı, yüksek zam oranları ve uygun olmayan ücret ödemeleri,
- Belediyeler, il özel idareleri, köy gibi kurumlara yapılan kontrolsüz para aktarımları,
- Doğru yapılmayan tarım destek ve teşvikleri,
- Bütçe dışından sağlanan kaynakların fonlarının sayısının artışı,
- Kamu bankalarının israfı,
- Doğal afetler sonucu harcamalar,

- İç dış borçların faiz ödemelerinin zamanla artması ve devam etmesi,
- Seçim dönemlerinde yapılan ve uygulanan politikalar,
- Kaynak dağılımındaki dengesizlik,
- Sübvansiyonlar,
- Yolsuzluk, israf, savurganlık olarak sıralayabiliriz.

1.1.3. Bütçe Açıklarının Politik Nedenleri

Bütçeyi etkileyen ekonomik siyasi sebeplerin başında hükümetin siyasi parti kurucularının harcama ve vergi uygulamalarını önermesidir. Çünkü siyasi partiler devletin başına geldikleri zaman kendi taraflarına sözler vermiş olurlar. Yeniden seçilmek için seçmenlerinin kararlarına göre karar verirler. Sonuç olarak, bunlar kamu harcamalarında bir artışa bütçe açığına yol açabilmektedir. Seçim döneminde yeniden seçilecek güçlerin uyguladığı ekonomipolitikalarına seçim ekonomisi denilmektedir. Hükümetler arasında belirli sayıda ekonomik politika aracı; seçim döneminde hükümet harcamalarında, borçlanmalarında ve ihraçlarında sorumsuzca kullanabilirler. Bazı durumlarda vergi gider ve gelirlerinin tespitinde değişik şartlar geçerli olabilir. Siyasi süreçte harcama kararları vergilerden daha kolaydır. İşin sonunda siyasi rant olduğu için yasama yapmak daha kolay olacaktır. Vergilemenin ortaya çıkaracağı siyasal risk bulunmaktadır. Mevcut yetkiler, artan vergiler uygulamak için temkinli davranılmaktadır. Çünkü oy kayıplarına karşı kaygı oluşmaktadır (Pınar, 2006:130). Hükümetler krediyi yeniden seçim aracı olarak kullanabilirler. Devlet kamu harcamalarındaki açığı karşılamak yerine borçlanmayı tercih edebilirler. Bunun sebebi olarak devletler, borçlanmanın siyasi ve ekonomik maliyetlerini üstlenmedikleri türde kaynak elde etmektedirler. Kredinin sağladığı kaynağın iş başındaki hükümetler tarafından hemen harcanması mümkün olabilir. İlerleyen zamanlarda hükümetler tarafından yapılacak olan borçların geri ödenmesi iktidara gelecektir. Dolayısıylaorada mevcut hükümet borca girerken seçimi kaybetmek gibi siyasi bir maliyet bulunmamaktadır (Hossain ve Chowdhury, 1998). Bunlara ek olarak, son dönemlerdeki gelişmekte olan ülkelerle uğraşan Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası finans kuruluşları ülkelerinin bütçe ile ilgili kararlarında etkili olmaktadır. Bu kurumlar kredi vermeden önce anlaşmayla bütçe düzeyini şart olarak belirleyebilirler.

1.1.4.Bütçe Açığı Belirleyicileri ve Tanımları

¹¹ Makroekonomik dengeleri etkileyen bütçe açıkları, toplam talebin seviyesini ve toplam talebin unsurlarını nereden finanse edildiğine ve hangi koşullarda doğrudan etkilediğine bağlı

olarak, dolaylı olarak tasarrufları ve yurt içi yatırımları etkilemektedir. Bütçe açıklarının etkileri nedeniyle, ekonominin reel ve uzun dönem büyüme hızı olumsuz olabilir. Bu nedenle bütçe açıklarının makroekonomik etkilerine ilişkin sağlıklı tahminler yapabilmek için bütçe açığını doğru ve kesin olarak ölçmek büyük önem arz etmektedir. Ancak, bütçe açığını ölçmedeki zorluklar bütçe açığını ölçmek için farklı yöntemlerin geliştirilmesine yol açmıştır (Şen ve diğer, 2007: 1). Günümüzde finansal açıkları ölçmek için sağlam hesaplamalar yapmanın zorluğu, ampirik analizlerde konunun hassasiyetini artırmaktadır. Mali sektör kamuoyunun net kullanımının doğru belirlenmesi açısından bu konuda bilinçsizce yapılan en ufak hata bile uygulanacak maliye politikalarının başarısını tehlikeye atacak nitelikte olabilmektedir. Bu nedenlerle, başarılı ekonomik ve maliye politikası uygulamaları için birkaç açık tanım bulunmaktadır (Egeli, 2002: 29).

²⁸ 1.1.4.1. Geleneksel Bütçe Açığı

Bütçe açığı ölçüm yöntemleri arasında ilk sırada geleneksel bütçe açığı yöntemi bulunmaktadır. Bu ölçüm yönteminde, iç ve dış borç stokunu içine katmadan ayrı olarak devletin toplam giderleri ile gelirleri arasındaki farkı ölçer (Blejer & Cheasty, 1999). Fakat genel bütçe açığı ölçülmesinde karşılaşılan sorunların ve ülkeler arasındaki karşılaştırmalarda anlamlı ve gerçekçi sonuçlara ulaşmak için kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) kavramı bütçe açığı göstergesi olarak kullanır hale gelmiştir. KKBG kamu içerisindeki birimlerin açıklarının hepsini içerisinde barındırdığı için en genel kapsamlı ölçüm yöntemi olarak bilinmektedir. Geleneksel bütçe açığının sağlıklı bir şekilde ölçülebilmesi için düzgün ve sistemli muhasebesistemine gerek vardır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde şu anda sistemli ve sağlam bir muhasebe sistemi bulunmamaktadır. Bu durum doğru ve net ölçümleri ortaya çıkarmamıza engel olmaktadır. Öte yandan, geleneksel açık ödemeleri içerdiğinden ve enflasyondan güçlübir şekilde etkilendiğinden hatalı değerlendirmelere yol açmaktadır.

Kamu Kesimi Borç Gereği altı birimin fazla vermesi ya da açık vermesi ile ortaya çıkmaktadır. KİT'ler, Yerel Yönetimler, Döner sermayeli Kurumlar, Fonlar ve SGK gibi kuruluşlardan oluşmaktadır. Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelere borçlanma sebepleri teknoloji geliştirme ve sanayileşme için gerekli para ve artan kredi talepleri, tasarruf kıtlığı, ödemeler dengesindeki zorluk, savunma harcamalarındaki artış, kamu harcamalarının artması, düzensiz gelir durumu, sermaye eksikliği, şirket üretim maliyetleri, alt yapısal kusurları, hammadde, ara mal ve sermaye mallarının ithalat yolları vb. nedenleriyle yüksek maliyetler gibi sebepler gösterilebiliriz. Ülkelerin borçlanma şekilleri farklıdır. Gelişmekte olan ülkelere iç-dış borç ve kredi türleri bulunmaktadır. Bunlar yabancı piyasalardan sağlanan kaynak, ticari

banka kredileri, ülkelerin birbirlerine yaptıkları yardımlar ve gelişmekte olan ülkelere sermaye ve yatırım payları şeklindedir.

1.1.4.2. Birincil Açık

Faiz ödeme tutarının geleneksel açıklardan, borçtan çıkarılmasıyla birincil açık elde edilir. Diğer bir deyişle, borç faizini içermeyen kaynak-gider dengesini ifade eder. Enflasyon faiz oranlarını yükselttiğinde, nominal faiz oranları da yükseldiği için, geleneksel bütçe açığı artmaktadır. Birincil açık hesaplama şekli kamu kesimi borçlanma gereğinden toplam borç faiz ödemeleri çıkarılınca ortaya çıkmaktadır.

Birincil açık, devlet açıklarında devamlılık olduğunu gösterse de, devlet bütçesinin uzun zamanlı birincil açık vermesi hiçbir ülkede mümkün olmamaktadır. Çünkü faizi karşılamak için bütçenin fazla vermesi gerekmektedir. Diğer yandan, birincil açıklar da alınacak önlemlerin yoğunluğunu azaltmak zorunda kalabilir. Ayrıca, mali güvenilirliği, başvuru ülkesindeki harcamaları kaydeden muhasebecinin ve kamu gelirinin etkinliğine bağlıdır. Bu nedenle, eğer faiz ödemelerinin etkilerinden muaf bir bütçe açığı hedefliyorsa, o zaman faiz dışı bütçe açığına yönelmelidir (Tanzi, 1992: 657)

Birincil açıklar hesaplanırken bazı hususlara dikkate alınmalıdır. Gelişmekte olan birçok ülkede, hükümetin fiyatlar, faiz oranları ve döviz kurları gibi parametreler üzerinde kısmi etkisi bulunmaktadır. Bu kontrollerin varlığında bütçe açığı olması gerekenden büyük veya küçük olabilir, dolayısıyla hesaplanan bütçe açığı gerçeklikten uzak olabilir. Örneğin, faiz oranları üzerindeki kontrol nedeniyle kamu borcunda negatif reel faizler varsa, bütçe açığı olması gerekenden daha düşük görünebilir. Bu tür olumsuzluklardan kaçınmanın en iyi yolu uzun vadeli faiz oranı değerlerini ve diğer makroekonomik göstergeleri faiz dışı açık hesaplamasına dahil etmektir (Fischer & Easterly, 1990).

1.1.4.3. Konsolide Bütçe Açığı

Konsolide bütçe, genel bütçeden ve genel bütçenin dışındaki diğer kamu kuruluşlarının hazırlanan bütçelerden elde edilen bütçe türüdür. Genel hükümetin toplam rakamlarını içeren konsolide bütçenin hukuki bir bütünlüğü yoktur. Kamu harcamalarını dar bir şekilde tanımlamak için yararlı olan konsolide bütçe; kamu kesiminin bir bütçe kolektifi oluşturma ve bir bütçe türü olmaktan çok kamu yönetiminin bütçe ile planlanmasını, koordinasyonunu ve kontrolünü sağlamak ihtiyacından doğmuştur (Edizdoğan, 1998: 68).

Konsolide Bütçe Açığı; bu bütçenin toplam gelirleri ile harcamaları arasındaki farktır.

1 Ocak 2006 yılında ‘‘³Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’’ yürürlüğe girmiş ve konsolide bütçe açığının yerini ³merkezi yönetim bütçesi almıştır.

Tablo1.1. ³Konsolide Bütçe Açığı

Gelirleri (A+B)	Giderleri (C+D+E)
1-Genel Bütçe Gelirleri	3- Cari Harcamalar
- Vergi	- Personel
- Vergi dışı normal	- Diğer cari giderler
- Özel	
- Fon gelirleri	4- Yatırım Harcamaları
³ 2- Katma Bütçe Gelirleri	5- Transfer Harcamaları
	- Vergi iadeleri
	- Transfer harcamaları (KİT,SGK)
	- İç dış faiz ödemeleri

Çıkarılan 5018 sayılı kanunda ¹¹(ı), (ii) ve (iii) sayılı cetvellerde mevcut kamu kurumları konsolide bütçeden sonra ⁷merkezi yönetim bütçesi olarak yeniden adlandırılmıştır. 2003 yılında çıkarılan bu kanun, kamu harcamalarını düzenlemekte ve her türlü analize uyumlu daha basit bir sınıflandırma ve bütçe kodlama sistemiyle kolaylık sağlamaktadır.

⁸1.1.4.4.İşlevsel Açık

İşlevsel açık, faiz ödemelerinin enflasyon etkisiyle aşınan kısmının işlevsel açıktan çıkarılması sonucu kalan kısmını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, işlevsel açık, faiz dışı ⁸açığın ve faiz ödemelerinin bir kısmının toplamı olarak tanımlanabilir (Egeli 2002:34).³⁴ İşlevsel açık birincil açık ile reel faiz ödemelerinin toplamını ifade etmektedir. İşlevsel açık, yüksek enflasyonlu ülkeler için önemli bir açık türüdür. İşlevsel açık enflasyonun faiz ödemesinde ki aşınma, harcamaya dahil edilen bütçedeki faiz ödemelerinin fiili ücretinin hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. İşlem açığının hesaplanmasında sadece faiz ödemelerinin değeri dikkate alınır. Böylece faiz ödemelerinde enflasyonun neden olduğu erozyon dikkate alınmaktadır. Bu erozyon, faiz ödemelerinin enflasyon nedeniyle değer kaybeden kısmına tekabül eden ödemelerin parasal düzeltilmesi olarak kabul edilir. (Şenve diğer., 2007: 13).

1.1.4.5.Cari Açık-Sermaye Açığı

Cari açık, kamu gelirleri ve giderlerinden sermaye gelirleri ile yatırım harcamaları eklenmeden ayrı olarak hesaplanan açık ölçüm yöntemidir. Sermaye ve yatırım harcamalarından elde edilen gelirler cari hesap açığı hesaplamalarına dahil edilmez, böylece kamu maliyesinin fiili durumu cari bütçe dengesine göre belirlenmektedir. Günümüzde birçok ülkede uygulanan yapısal istikrar programları kapsamında uluslararası finans kuruluşlarından alınan proje kredileri yoluyla yatırım harcamaları ve özelleştirme gelirleri ekonomiyi ve geleneksel bütçe dengesini bozulmasına sebep olmaktadır. Cari bütçedeki açık önemli sorunlara neden olabilir. Cari açıklar, kamu tasarruflarının düzeyini belirlemeyi amaçlansa da, yatırım harcamaları ile cari harcamalar arasındaki fark net olarak belirlenemediği için eleştiri konusu olmaktadır (Egeli, 2002: 35). Bu eleştirilerin ardından kamu açığının belirlenmesinde kullanılan cari açığın ölçüsünün kamu açıklarında pek bir anlamı olmadığı söylenebilir. Cari açık kavramı üzerine yapılan birçok çalışma, cari açığın sürdürülebilirliği ve finanse edilme yollarını ele almıştır. Örneğin,

- Blanchard (2007, 54), cari açıkların sürdürülebilir olup olmadığını ve hükümet müdahalesinin gerekip gerekmediğini tartışmıştır. Blanchard, cari açıkların çoğunlukla özel tasarruf ve yatırım kararlarına dayandığını ve mali açıkların genellikle marjinal bir rol oynadığını belirtmiştir. Ayrıca, bu açıkların genellikle öz sermaye, doğrudan yabancı yatırım ve kendi para birimi cinsinden tahvillerle finanse edildiğini vurgulamıştır.
- Benzer şekilde, Behera ve Yadav (2019, 89), Hindistan'ın cari açığının genişlemesinin nedenlerini ve bu açığın sürdürülebilirliğini incelemiştir. Araştırmaları, Hindistan'daki cari açığın hanehalkı finansal tasarruflarının azalması ve kurumsal yatırımların düşmesi nedeniyle genişlediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, Hindistan'ın cari açığının büyük bir kısmının doğrudan yabancı yatırım ve portföy yatırımları ile finanse edildiğini belirtmişlerdir.
- Ok (2008, 4) çalışmasında, Türkiye'nin cari açığının sürdürülebilirliğini ve finansman yollarını incelemiştir. Çalışma, ekonomik istikrar dönemlerinde sürdürülebilir cari açıkların kaydedildiğini, ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde ise sürdürülemez açıkların ortaya çıktığını göstermiştir. Ok, cari açıkların sürdürülebilir seviyesini hesaplamak için bir model geliştirmiştir.

- Devadas ve Loayza (2018, 76) çalışmasında, bir cari açığın sürdürülebilir olup olmadığını belirleyen faktörleri tartışmışlardır. Cari açığın sürdürülebilir olduğunu, eğer altta yatan faktörlerin gelecekte sorunsuz bir şekilde düzelmesini desteklediğini belirtmişlerdir. Aksi halde, makroekonomik dengesizliklerin belirtileri olduğunda, cari açığın sürdürülemez olduğunu ve olumsuz sonuçlara yol açacağını savunmuşlardır.

Bu çalışmalar, cari açığın sürdürülebilirliği ve finanse edilme yolları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak, cari açıkların kamu maliyesinin gerçek durumu üzerindeki etkileri ve bu açıkların ölçülmesi konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

1.1.4.6.Yurtiçi – Yurtdışı Açık

Yurt içi açık, geleneksel açıktan yurt içi ekonomideki işlemlerden kaynaklanan faaliyetleri kapsamaktadır. Bu kavram, ödemeler dengesi üzerinde etkisi olabilecek işlemleri hesaba katmaz. Yurtiçi açıklar ekonomi üstündeki genişletici etkisini belirlemeyi amaçlar. Örneğin, dış yardımla finanse edilen milli mallara yönelik devlet harcamaları veya petrolden elde edilen ihracat kazançları iç açıklara yol açar ve harcamalar yerel vergi geliri tarafından karşılanırsa toplam talepte daha fazla artış gözlemlenir (Egeli, 2002: 36).

Yurt dışı açık, ödemeler dengesi üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılan bütçe açığını ölçme yöntemidir. İç dış açık ayrımının yapılmasının nedeni açığın bütçe açığı göstergesi olarak kullanılmasının dezavantajlarını ortadan kaldırmaktır. Özellikle sektörün kendisi dünyaile daha fazla ticari ilişkiye sahipse özel sektör ve kamu sektörü olarak sermaye giriş çıkışlarının önemli olmasıdır. Bütçe açığı ölçüm yöntemi olarak sadece geleneksel açık kullanılıyorsa doğacak sıkıntıları da ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır (Şen ve diğer., 2007: 28).

1.1.4.7.Nominal - Reel Açık

Nominal açık, cari finansal varlık ve yükümlülüklerin nominal piyasa değerindeki ve fiyatların genel seviyesindeki nominal oranlardaki değişikliklere rağmen değişimlere karşılık reel olarak meydana gelen değişimdir. Bu göstergeye faiz ve fiyat etkileri de eklendiğinde bütçe fazlaları ortaya çıkmaktadır. Reel açık, nominal açıktan faiz ve fiyat etkileri çıkarıldığında ortaya çıkan açıktır. Dolayısıyla reel açık, kamu borcunun reel değerindeki değişimler olarak tanımlanabilir (Egeli, 2002: 37). Nominal açık; kamu gelirleri ve harcamalar nominal olarak ifade edildiğinden; aralarındaki harcamalar da ortaya çıkan farktır. Nominal açık, özellikle yüksek enflasyonlu ülkelerde bütçeyi doğru şekilde yansıtamayabilir. Burada enflasyonun açıklar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için reel bütçe açığı kavramı

kullanılmaktadır. Reel bütçe açığının hesaplanması, nominal değerlerden enflasyon değerleri çıkarılarak bulunan reel değerler, üzerinden harcama ve gelir kalemlerinin nominal değerlerine dayanmamaktadır. Özetle, enflasyona göre düzeltilmiş devlet gelir ve giderlerinin harcamaları lehine değişmesiyle ortaya çıkan reel bütçe açığı, nominal bütçenin genel fiyat düzeyine bölünmesiyle elde edilmektedir (Şen ve diğer., 2007: 24).

1.1.4.8. Nakit Açık-Tahakkuk Açığı

Mali açıkların ölçümünde kullanılan bir diğer açık ölçüsü de nakit açıklarıdır. Merkezi yönetim bütçesindeki önemli boyutunu kapsayan genel bütçenin nakit olarak tahsil edilmiş gelirler, fonlar, özelleştirme gelirlerinin tamamı ile nakit olarak tahsil edilmiş giderleri arasındaki farkı oluşturmaktadır. Devlet harcamalarına ve bir yıl boyunca kazanılan gelire dayanan nakit açığı, tahakkuk muhasebesi ve nakit akışını gösteren dönem sonu bütçe açığından daha az kullanılmaktadır. Örnek olarak, faiz ödemeleri vadesi geldiğinde genellikle gider olarak iken, gelir sadece alındığında gelir olarak kabul edilmektedir (Erken, 1993:58). Merkezi yönetim bütçesinin ana bölümünü kapsayan genel bütçe nakit gelirlerin ve giderlerin arasındaki farkı ifade eden nakit bütçe açığı Hazine ve Maliye Bakanlığı, merkezi yönetim bütçe sonuçları için Hazine nakit dengesindeki farkları ocak ayı için açıklamıştır. Bu açık Ocak 2024’de 206,8 milyar lira olarak aylık baz da en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Hazine gelir olarak ocak ayında 621 milyar 736,1 milyon lira gelir sağlanmıştır. Geçmiş yıl baz alınarak aynı ay kıyaslandığında gelirinde yüzde 113,5 oranında artış sağlandığı görülmüştür.

1.1.5. Bütçe Açıklarının Finansman Yöntemleri

Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından karşılaşılan en temel makroekonomik problemlerden birisi mali açıklardır. Mali açıklar; devlet harcaması ile devlet geliri arasında oluşan olumsuz fark olarak açıklanabilir. Devletin kamu harcamalarını kamu gelirleriyle karşılayamaması sonucunda bütçe açıkları meydana gelmektedir. Bu açığı finanse edilebilmesi için de birtakım yollara başvurması gerekmektedir. Ekonomik düzeni tutturmak için kamu finansman dengesini sağlamak gerekmektedir. Fakat kaynaklar eşitsiz dağıldığı için ülkeler bütçe açıklarını finanse edebilmek için iç ve dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bütçe açıklarının finansmanı; bütçe ihtiyatları, vergiler, borçlanma, monetizasyon ve para emisyonu şeklinde olmaktadır (Göktuğ, 2010). Bütçe açıklarının finansman biçimleri açısından avantajları ve dezavantajları vardır. Bu anlamda önemli olan tercih edilen finansman yöntemlerini bilinçli şekilde kullanmaktır. Bugün, ülkelerin kamu açıklarını finanse etmek için borç alması yanlış değildir, ancak devletin borçlanma amacı ve devletin söz konusu borcu geri

ödeme gücü önem taşımaktadır (Kesbiç, 2004:38).

1.1.5.1.Monetizasyon

Ülkemizde 1980'de verilen kararlar neticesinde hükümetin Merkez Bankası kaynaklarına erişim olanağına kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalardan ötürü 1980'li dönemin ikinci yarısından itibaren bütçe açıklarını finanse edebilmek için iç borçlanmalara yönelinmiştir. Hükümetin böyle bir politika yolu izlemesinin asıl nedeni para arzının büyümesi sonucu oluşacak enflasyonist ortamdan çekinmesi durumudur. Fakat 1983 yıllarında monetizasyon yerine iç borçlanmanın tercih edilmesi yine de bu sonucu değiştirmemiş enflasyonla karşı karşıya kalınmıştır. Uzun dönemler ekonomik krizler, buhranlar sonucunda Türkiye'de oluşan kamu açıklarını finanse kaynağı olarak uzun dönemler monetizasyon yöntemine başvurulmuştur. Merkez Bankasına getirilmiş olunan kısıtlamalar sonrasında 2001 yılında Merkez Bankası bağımsızlığı ve hazine ile beraber yürütülen borç yönetimi şeklinde çalışmaların başlaması sonucunda kamu borçlanmasının sağlanabildiği de görülmüştür.

³⁷ Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bütçe açıkları diğer ülkelere nazaran daha büyük önem taşımakta ve daha ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Bu sebeple gelişmekte olan ülkelerde sorun haline gelen bütçe açıkları emisyon yoluna başvurularak finanse edilmeye çalışılmaktadır. (Çavdar, 2011:31). Ülkelerin kamu gelirleri kamu harcamalarını karşılayamadığı durumlarda ülkeler merkez bankası kaynaklarına başvurmaya yönelmektedirler. Bütçe açıklarının finanse etmek için çıkarılan çıkartılan devlet iç borçlanma senetleri merkez bankası yoluyla satın alınması veya merkez bankasının bütçe açıklarını doğrudan finanse etmesi dahilinde, bütçe açıklarının para yaratımı ile finansmanı, bir diğer ifadeyle; bütçe açıklarının monetizasyonu ortaya çıkacaktır. (Demirhan, 1998:37). Açığı finanse etmek için kullanılan senyorej kullanımı kolay bir araç gibi görünse de ekonomide enflasyon gibi birçokolumsuz etkisi olan bir araçtır (Parlaktuna ve Şimşek, 2007:45).

1.1.5.2.Vergileme

Vergiler, kamu harcamalarını karşılamak üzere kurumların veya devletin dolaylı ya da direkt olarak bireylerden aldığı karşılıksız paradır. Neumark, vergi için ticari kişiliğe sahip kişilerin devlete veya devlet kurumlarına siyasi baskı altında yapmış olduğu transfer olarak görmektedir. Ayrıca devletin tüzel ve gerçek kişilerden vergi olarak tahsil edeceği ödemelerin niteliği, şartları, zamanlaması, miktarı ve nedenleri kamu idarelerinin kanunlarla belirleneceğini de belirtmiştir. Vergiler kamusal mal ve hizmet sunulmasının en temel finansman kaynağı durumundadır. Vergilerin eksik tahsil edilmesi veya edilememesi durumunda devlet iç ve dış

borçlanmaya yönelebilmektedir. Devletin kamu harcamalarının finansman kaynaklarından bir tanesi vergiler olduğu için bütçe açıklarını finanse etmekte vergi gelirlerinin yeri önemlidir. Vergiler, mal ve hizmetlerin işlevsel üretimi için devletin önemli kaynaklarıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1929'dan 1941'e kadar süren ekonomik bunalım, toplanan vergilerin ekonomik ve sosyal açıdan kullanılmasını etkisi olmuştur. Uygulanabilir bir vergi politikası elde etmek için vergi oranlarında ve faaliyetlerde yapılan ayarlamalar vergi politikası olarak adlandırılabilir. Vergi gerçek ve tüzel kişilerin gönüllü olarak devlete katkı sağlaması değil, devletin cebri olarak karşılıksız topladığı paradır. Devletin bu hakları ve yetkileri sonsuz ve sınırsız değildir. ⁷ Anayasanın 73. maddesi; vergi, "devletin giderlerini karşılamak için" toplanır ve vergilerin yalnızca "kanunla konulduğu, değiştirildiği veya yürürlükten kaldırıldığı" belirtilmiştir. Öngörülebilirlik ilkesi sayesinde vergilendirmede keyfiliğin önüne geçilmektedir. Devlet, vergi mükelleflerinin vergi toplamasına karşı hukuka aykırı bir tavır sergileyemezdir. Mali kanunun geliştirilmesindeki en önemli adım, parlamentonun vergi hükümlerini kanunla çıkarması ve kanunla yürürlükten kaldırmasıdır. Ancak vergi, resim, harç, muafiyet, indirim, arttırma gibi işlemleri yapma yetkisi Cumhurbaşkanındadır.

Vergilerin kanun çerçevesinde toplanması zorunludur ve toplanan vergiler, vergilemenin anayasası gereği doğrudan veya dolaylı hizmet olarak vatandaşa iade edilir. Vatandaşların gelirleri üzerinden vergi ödemeleri gerekmektedir bu da vatandaşlığın ilk şartıdır. Devlet, gerçek ve tüzel kişileri egemenlik hak ve yetkilerine göre vergi yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlamaktadır. Anayasamız vergilendirmenin ödeme gücü ilkesine göre yapılması gerektiğini söylese de birçok vergi türünde özellikle de dolaylı vergilerde ödeme gücü esas alınmamaktadır. Vergilendirmenin temel ilkesi, vergilerin kanun çerçevesinde toplanması ve toplanan vergilerin doğrudan veya dolaylı menfaat olarak kamuya iade edilmesidir. Bir vatandaşın geliri üzerinden vergi ödemek vatandaşlığın ilk şartıdır. Devlet, bireyleri ve şirketleri kendi yasalarına ve egemenliğine göre vergi yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlamak için güç kullanabilir. Belirlediği kurallara uyulmasını sağlamak, uymak ve bu kapsamda vergi cezalarına, geç ödeme faizlerine ve hatta zorunlu takip prosedürlerine tabi olmak bir türlü güç kullanımının göstergesidir. Anayasamız, vergilemenin "ödenebilirlik" esasına dayanması gerektiğini belirtmektedir, ancak dolaylı vergiler başta olmak üzere birçok vergi böyle değildir. Ödeme gücüne göre vergilendirme kanun olarak var olmasına rağmen gerçekte bu şekilde alınmamaktadır. Çünkü vergilerde kişisellik yoktur. Bireyler ödedikleri vergiler karşılığında direkt karşılık alamazlar. Ödenen vergiler kamu

harcamalarında kullanıldığı için bireysel karşılık değil de toplumsal fayda olarak dönmemektedir. ⁷ Toplumsal fayda ile özel ve tüzel kişilerin vermiş oldukları vergiler arasında direkt bir ilişki bulunmamaktadır. Kamu hizmetlerinin sağlanması, hizmetler karşılığında ödenen vergi miktarı tarafından belirlenemez.

1.1.5.3. Borçlanma

Ülkelerin büyümesinde, gelişmesinde finansman kaynağı önemli yere sahiptir. Ülkeler ² ülkelerindeki üretim artışını sağlamak amacıyla yurtiçi ve yurtdışı finansman kaynaklarına başvurumaktadırlar. Bunlar yeni yatırımlara girmek, yabancı yatırımcıları yurtiçine teşvik etmek, yurtiçi ya da yurtdışı kaynaklardan borçlanarak yurtiçinde yeni yatırımlara finansman bulmaktadırlar. Genellikle ülkeler borçlanmayı ² sürekli artan bütçe açıklarını finanse etmek için kullanmaktadırlar. Bütçe açığı için yapılan borçlanma makroekonomik açıdan olumsuz ve genişletici etkiye sahiptir. Klasik görüş borçlanmanın olağanüstü bir kaynak olduğunu ileri sürmüştür. Yapılan bu borçlanmanın hızlı bir şekilde kapatılmasını savunmuştur. Buna karşılık olarak Keynes ve çeşitli iktisatçılar borçlanmayı normal bir finansman türü olarak görmekteydiler. Yapılan borçların etkin ve verimle kullanılmaması dahilinde, faiz ve anapara ödemelerinde zorluklar yaşanacağı öngörülmektedir. Böylece bütçe açıklara daha fazla artacaktır. Önemli olarak kamu kesimi ² borçlanma gereksinimi sürekli artarsa ekonomide kronikleşen bir probleme dönüşecektir. Bütçe açıklarının borçlanmayla finanse edilmesinde; Merkez Bankası, bankalar, sosyal güvenlik kurumları, özel kişi veya kuruluşlar ve dış finansman önemli bir yer tutmaktadır (Evgin, 1994:21).

1.1.5.4. İç Borçlanma

Ülkemizde 1980'li yıllardan sonra bütçe açıklarının finansmanı için yurt içi kaynaklı borçlanma biçimi sık sık karşımıza çıkmıştır. Borçlanma kaynağı olarak iç borçlanmanın tercih edilmesinin sebeplerinden bir tanesi kolay ulaşılabilir olması ikinci olarak da geri ödemesi süresinin belirli dönemden sonra olmasıdır. Bu dönemden sonra çıkarılan borçlanma avantajları kullanılarak eski borçlanmaları bu avantajlardan yararlanılarak ödeme döngüsüne girilmiştir. Daha sonrasında 1989 yılında çıkmış olan Türk Parasını Koruma Kanunu kısa vadeli sermaye hareketlerini bütçe açıklarında kullanılması durumunda borçlar, anapara, faiz ödemeleri yükü arttıkça ekonomiyi kötü yönde etkilemiştir.

⁷ Döviz-faiz-iç borç kısır döngüsü ekonomik krizlere sebebiyet vermiştir (Kırcı Çevik & Cural, 2013). Ekonomik dengesizlikler yıllar sonra yerini bütçe açıklarına bırakmıştır. Büyüyen bütçe açıkları maliye politikası açısından finansman kaynağı ihtiyacını oluşturmuştur. Bütçe

açıklarından kurtulmak için birçok yõteme başvurulmuştur. Bunların başında monetizasyon, para basma yöntemleri gelmektedir. Bu yöntemlere başvurulduktan sonra kamu kağıtları faizlerinde üst düzey artış olmuş ve faiz oranlarının artmasına bağılı olarak ÷lke yatırımları da epeyce etkilenmiştir.

1.1.6.Enflasyon Kavramı Tanımı ve Sebepleri

Enflasyon; mal ve hizmetlerin fiyatlar genel seviyesindeki sürekli bir artış olarak ifade etmek mümkündür. Söz konusu mal ve hizmetler; harcama yapan kişilerin tercihlerine ve alışkanlıklarına nazaran oluşturulan ve şekillenen bir gruptan oluşmaktadır. Bu sebeple enflasyon; bir üründe veya bir hizmet grubunda bir kerelik artışlar değil, fiyatlar genel düzeyindeki değişimleri ifade etmektedir. Bu uzun vadeli bir sorun haline gelirse, yalnızca para birimine olan güveni düşürmekle kalmaz, aynı zamanda satın alma gücünde de düşüşe yol açmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda enflasyon insanların zaman içerisindeki alım gücünün azalmasının en belirgin göstergesidir (Enflasyon Kitapçığı 2004: 3). Dolayısıyla enflasyon, gelirinize birlikte talep edebileceğiniz mal veya hizmet miktarıyla da ilgilidir. İstikrarlı ekonomilere sahip olmayan ÷lkelerde, fiyat ve çıktı gibi faktörlerin istikrarsızlığı nedeniyle enflasyonda yükselme meydana gelecektir. Enflasyon kavramı kaynaklarda artış hızına ve kaynağına göre iki sınıflandırmaya tabii tutulmaktadır. Enflasyonun türleri enflasyonun oluşum nedenleri olarak da ortaya çıkmaktadır. Enflasyon; sürekli fiyat artışları dışındaki hareketlerinde yüksek enflasyon, hiperenflasyon, dezenflasyon, deflasyon ve reflasyon gibi formları alabilir. Bu formları kavramsal olarak incelersek:

1.1.6.1. Yüksek Enflasyon

Yüksek enflasyon; gelirler ile fiyatlar arasındaki farkın artması ve sonuç olarak da insanların satın alma güçlerinin düşmesi nedeniyle ekonomiye olan güveni de olumsuz etkilemektedir. Bu enflasyon türü toplam talebe zarar veren bir enflasyon türüdür. Bu enflasyon türünde ulusal paranın değeri düşeceğinden, değer koruma işlevi zedelenebilir ve ekonomideki paydaşlar dövize yönelebilmektedir.

1.1.6.2.Hiperenflasyon

Hiperenflasyon; bu enflasyon yüksek enflasyonun yapısal olarak daha fazla hasara neden olduğu aşırı yüksek enflasyon türüdür. Aşırı uç noktalarda gerçekleşen ve bir kriz olarak görülebilecek bir enflasyon türüdür. Paranın değerini saklama işlevi, dolarizasyonu daha fazla yükleyecek ve aynı zamanda finansal sisteme olan güveni azaltacak şekilde gerçekleşebilmektedir.

1.1.6.3.Dezenflasyon

Dezenflasyon; fiyat artışlarındaki yavaşlamayı ifade eder. Bu evrede, yüksek enflasyonu daha düşük enflasyona dönüştüğünü görmektedir. Deflasyondan farklı olarak; bu fiyatlardaki bir düşüş değil, fiyat artış hızındaki düşüş olarak tanımlanmaktadır.

1.1.6.4.Deflasyon

Deflasyon; fiyatlar genel seviyesinin belirli bir süre veya sürekli olarak düşmesini ifade eder. Fiyatlardaki ve maliyetlerindeki bir düşüşten kaynaklı olabileceği gibi bir taleplerdeki biz azalmadan da kaynaklanabilir. Bu nedenle açık veya istihdam eğilimleri ile ilişkili olabileceği ve azalan parasal hareketlerin neden olduğu talep şoklarıyla yakından ilişkili olabileceği için her zaman ekonomik toparlanmanın bir işareti olmayabilmektedir.

1.1.6.7.Reflasyon

Reflasyon; kavramsal olarak enflasyonun yeniden yükseltilmesi gibi bir anlama denk gelebiliyor olsa da genellikle stagflasyon tehdidi yaşayan ekonomilerde canlanma yaratmak amacıyla belli bir politika dahilinde uygulanan, genelde nicel gevşemeci para politikasıyla ve mali politikayla yönetilen ve para arzını artırarak dengeli ve istikrarlı fiyatlar yaratma olgusudur.

1.1.7. Enflasyonun Hesaplanması ve Ölçülmesi

Enflasyon ölçümlemesi fiyat endeksleri üzerinden yapılmaktadır. Bu ölçümlenmeler aylık, yıllık, kümülatif şekilde yapılabilir ve endeks değerleri üzerindeki değişim ilgili dönemin enflasyon oranını vermektedir. Enflasyon ölçütü açısından kullanılan fiyat endekslerinin başlıca olanları; Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) olarak bilinir. Özel kapsamlı enflasyon göstergelerinden Çekirdek TÜFE, fiyat değişimini hesaplarken çok fazla etkilenen (gıda ve enerji gibi) malları hariç tutmaktadır. Söz konusu endekslerin içindeki mal ve hizmet grupları; ekonomide ilgili kapsama giren ve üretime, tüketime konu olan genel bir sepete konu olur. Bu ağırlıklar belirlenirken; üretim ve harcama içindeki ölçülebilirlik ve izlenebilirlik dikkate alınmaktadır. Üretici ve tüketici sepeti; girdi sepetindeki farklılık, farklı mal gruplarına olan talep farklılığı (dayanıklı mal, dayanıksız malayırımı), teknolojik gelişim ile beraber girdi çeşitliliği, ikamesi ve elastikiyet ile ekonomideki büyüme, talep koşullarına göre farklılık gösterdiğinden birebir aynı oranlarda gerçekleşemez. Ayrıca, ÜFE ile TÜFE ile yakınsamanın gecikmeli etkileri hızlı büyüme ve düşük büyüme dönemlerinde farklılık gösterebilmekte, ÜFE'deki birikim hızlı büyümede daha erken, yavaş büyümede daha geç dönemde tüketici fiyatlarına yansiyabilmektedir. En basit tabirle; maliyet unsurları üretici

enflasyonuna erken aşamada yansırken, bunun nihai tüketici fiyatlarına yansımada kar ve sermaye sürdürülebilirliği, piyasa koşulları, ekonomik büyüme faktörlerigibi unsurlar etkili olabilmektedir.

1.1.8.Enflasyon Sonuçları

- Enflasyon ekonomideki güveni sarsarak piyasaya negatif görünüm vermektedir.
- Uzun dönemde devam ederse ticari faaliyetleri etkiler ve yatırımları yavaşlatan bir etkiye sahip olmaktadır.
- Enflasyonun olduğu ekonomide dolarizasyonun artmamasını amaçlamak, yerel paranın değerini korumak, yerli parayı elde tutmak ve kaynak optimizasyonu yapabilmek için faiz oranlarını yükseltmek gerekir. Aynı zamanda fiyat istikrarını sağlamak dezenflasyon sürecine destek vermek için uygulanması gereken politikadır.
- Faizleri yüksek tutmak, firmaların maliyetlerini arttıracığı için bu dönemde ekonomik büyümede yavaşlama görülebilir. Böylece sıkıştırmacı politikalar enflasyonun olumsuz etkilerinden daha az zarar görmek için belirli dönemlerde uygulanması gerekmektedir. Sıkıştırmacı politikaların olumlu sonuçları görüldükten sonra uygulanan politikalar gevşetilebilir, firmalara düşük maliyetli finansman sağlanarak rahatlatılabilir.
- Enflasyonun yarattığı sorunlardan bir tanesi de yerel paradaki aşınmadır. Devamlı ve kontrol dışında aşınan yerel para, ekonomideki döviz cinsindeki varlıklara yönelimi arttırmaktadır. Yerel paramızdaki değer kaybı satın alma gücümüzü de olumsuz etkilemektedir.
- Bireylerin gelirinin azalması sebebiyle ekonomideki talep yavaşlamaktadır.
- Ticari faaliyetlerdeki, firma gelirlerindeki, üretimdeki azalış istihdamı olumsuz etkilediği için işsizliği de arttırmaktadır. Dolayısıyla gelir dağılımındaki adaletsizliği derinleştirmektedir.

Tablo 1.2. Enflasyon ve ÜFE TÜFE Oranları

Aylar	TÜİK TÜFE	ENAG E- TÜFE	TCMB POLİTİKA FAİZİ	Enflasyon Hedefi
Eylül 2021	19,58	44,7	18,00	5
Ekim	19,89	49,9	16,00	5
Kasım	21,31	58,7	15,00	5
Aralık	36,08	82,8	14,00	5
Ocak 2022	48,69	114,9	14,00	5
Şubat	54,44	123,8	14,00	5
Mart	61,14	142,6	14,00	5
Nisan	69,97	158,9	14,00	5
Mayıs	73,50	160,8	14,00	5
Haziran	78,62	175,6	14,00	5
Temmuz	79,60	176,0	14,00	5
Haziran	80,21	181,4	13,00	5
Eylül	83,45	186,3	12,00	5
Ekim	85,51	185,3	10,00	5
Kasım	84,39	170,7	9,00	5
Aralık	64,27	137,6	9,00	5
Ocak 2023	57,18	121,6	9,00	5
Şubat	55,18	126,9	8,50	5
Mart	50,51	112,5	8,50	5
Nisan	43,68	105,2	8,50	5
Mayıs	39,59	105,5	8,50	5
Haziran	38,21	108,6	15,00	5
Temmuz	47,83	122,9	17,00	5
Ağustos	58,94	128,1	25,00	5
Eylül	61,53	130,1	30,00	5

Kaynak: (TÜİK,2024)

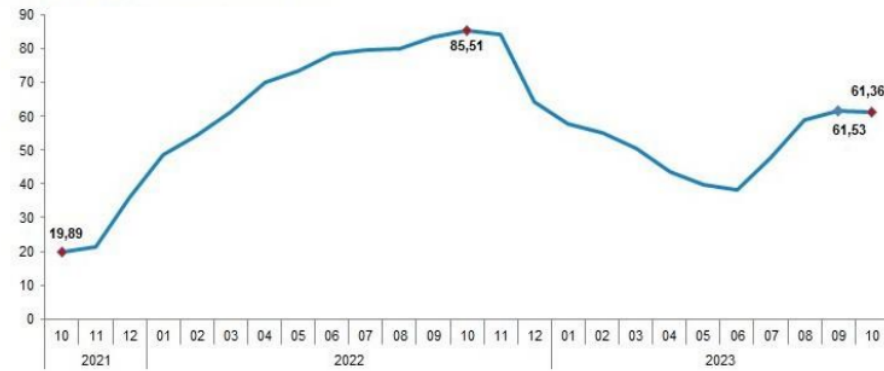
Şekil 1.1. Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) Yıllık Değişim Oranları

Kaynak: (EVDS, 2024)

TÜFE değişim oranları (%), Ekim 2023

	Ekim 2023	Ekim 2022	Ekim 2021
Bir önceki aya göre değişim oranı	3,43	3,54	2,39
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı	55,00	57,80	15,75
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı	61,36	85,51	19,89
On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı	54,26	65,26	17,09

TÜFE yıllık değişim oranları (%), Ekim 2023

Şekil 1.2. Tüfe Değişim Oranlar, 2023

Kaynak: (TÜİK, 2024)

Türkiye’de yüksek enflasyon olgusu 1994 yılında en yüksek düzeye ulaşmıştır. Ardından uygulanan istikrar programlarının etkisiyle enflasyonda düşüş yaşanmış ve 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında uygulanmaya başlanan enflasyon hedeflemesi sistemiyle enflasyonda kayda değer bir düşüş meydana gelmiştir. Ardından 2017-2018 yıllarına gelindiğinde Türkiye’de yaşanan kur krizi etkisiyle enflasyon yeniden artış eğilimi içerisine girmiştir. Son olarak 2020 yılında tüm dünyaya yayılan Covid-19 etkisiyle de enflasyonist baskı giderek artmıştır. Bütçe açığı ve dış borç stokunun gelişimine bakıldığında ise, yıllar itibariyle benzer şekilde hareket ettikleri ifade edilebilir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın etkilerinin bütçe açığı ve dış borç stoku üzerinde de olumlu etki yarattığı gözlemlenmektedir. Nitekim bu dönemden sonra bütçe açığı ve dış borç stoku azalma eğilimine girmiştir. Türkiye’de para arzının 1994-2004 arası dönemde yatay seyir izlediği, ancak 2004 yılından sonra artış eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. 2018 yılından itibaren de bu artış eğiliminin keskin bir şekilde yükseldiği görülmektedir.

1.1.9. Bütçe Açıkları ve Enflasyon Arasındaki İlişki (2006-2024)

Enflasyon ve bütçe açıkları arasındaki ilişki literatürde sıklıkla tartışılmaktadır. Enflasyon ve bütçe açıkları arasındaki ilişkisi araştırılırken birçok ekonominin farklı ülkeler, ekonometrik yöntemler ve değişkenlerin incelendiği çalışmaları ile çeşitli ekonomik önerilerde bulunulmuştur. Teorik olarak, açığın ya para basılarak ya da enflasyona karşı borçlanarak finanse edildiği ileri sürülmektedir. Bütçe açıklarının merkez bankası aracılığıyla yazdırılarak finanse edilmesi para arzını artırır bu durumda enflasyonu da arttırmaktadır (Gürbüz, 1997:7).

Kamu, bütçe açıklarını finanse etmek için para yerine borçlanmaya başvurursa ve reel faiz reel büyüme oranının üzerindeyse, bir ölçüde sürdürülebilirlik sorunu ortaya çıkar (ÖNDER vd. 1995:55). Enflasyon bütçe açıklarına neden olur ve bütçe açıkları enflasyonu olumsuz etkiler. Enflasyon dönemlerinde gelirlerin reel değeri düşer ve bütçe açıkları artar. Büyüyen bütçe açıklarını finanse ederken, merkez bankalarının para arzını artırarak enflasyon oranını artırmaktadır.

Bütçe açığının enflasyon üzerindeki etkisi, toplam talep ve toplam arzın standart analizi kullanılarak açıklanabilir. Toplam talep eğrisi, mal ve varlık piyasalarını dengeleyen fiyatlarla üretim seviyelerinin kombinasyonlarını gösterir. Toplam arz eğrisi, her bir fiyat seviyesinde tedarik etmek istediği çıktı firmalarının miktarını tanımlar. Denge fiyat seviyesi, toplam arz ve toplam talebin birleştiği noktada belirlenir. Bütçe açıklarının fiyatlar üzerindeki etkisi, toplam arz eğrisinin konumu belirlenir. Bu da iki arz eğrisi ile karşılaşacağız, klasik arz eğrisi ve Keynesyen arz eğrisi (Kalyoncu, 2005:26). Klasik durumda, toplam arz eğrisi, fiyat

seviyesinden bağımsız olarak aynı miktarda mal arz edildiğini gösterir. Öte yandan, Keynesyen arz eğrisi yataydır ve bu nedenle firmalar mevcut fiyat seviyesinde talep ettikleri malları arz edeceklerdir. Klasik arz eğrisi, emek piyasasının düzgün çalıştığı ve nüfusun hala tam istihdamı koruduğu inancına dayanır. Tam istihdam, ücretlerin gelişimiyle desteklenir. Bunun yerine, ücretlerin bir süre devam edeceği varsayımına dayanan genel Keynesyen arz eğrisidir (Dornbusch vd., 2004:201). Buraya kadar genel bilgileri verdikten sonra bütçe açıklarının enflasyon üzerindeki etkisini klasik duruma göre inceleyelim. Klasik durumda, talep eğrisini sağa kaydıran hükümet veya vergi harcamalarındaki azalma nedeniyle bir bütçe açığı oluştuğunu varsayalım. Başlangıç fiyat düzeyinde, ekonomideki harcama, mal talebini artırır. Ancak şirketler daha fazla mal üretmek için işgücü sağlayamaz ve ürün arzı artan talebi karşılayamaz. Şirketler daha fazla işçi çalıştırmak istediğinde, ücretlerini ve kendi üretim maliyetlerini ödeyerek çıktılar için daha yüksek fiyatlar talep ederler. Bu nedenle, mallara yönelik talebindeki bir artış, yalnızca daha yüksek fiyatlara yol açar, ancak asla üretime yol açmaz (Dornbusch, 2004:204). Sonuç olarak Keynesyen yaklaşım bütçe açıklarının enflasyon üzerinde bir etkisi olmadığını savunurken, Klasik yaklaşıma göre bütçe açıkları enflasyon üzerinde çoğaltıcı bir etkiye sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASINA İLİŞKİN TEORİK YAKLAŞIMLAR

2.1. Maliye Politikası Teorik Yaklaşımları

2.1.1. Merkantilist Yaklaşım

Merkantilizm, 16. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın başlarına kadar Avrupa'da baskın olan bir ekonomik teoridir. Bu teori, ulusal zenginliğin ve gücün, altın ve gümüş birikimi ile elde edildiği ve korunduğu düşüncesine dayanır. Merkantilist yaklaşım, devletin ekonomiye aktif müdahalesini savunur ve özellikle dış ticaret politikasının önemini vurgular.

- *Merkantilizmin Temel Prensipleri*; Merkantilist teori, devletin ekonomideki rolünün büyük olduğunu savunur. Merkantilistler, ulusal zenginliğin artırılması için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu düşünürler. Devlet, ihracatı teşvik ederken ithalatı sınırlamalı ve böylece ülke içinde altın ve gümüş birikimini artırmalıdır. Bu doğrultuda, devletin ihracatı teşvik eden ve ithalatı sınırlayan politikalar uygulaması önerilir (Fontana, 2009: 350; Zagler & Dürnecker, 2003: 320).
- *Maliye Politikası ve Merkantilizm*; Merkantilist yaklaşımda, maliye politikası, devletin ekonomik hedeflerine ulaşmak için kullandığı ana araçlardan biridir. Bu politikalar, yüksek gümrük tarifeleri, ithalat kotaları ve ihracat teşvikleri gibi önlemleri içerir. Devlet, yerli sanayiye korumak ve ulusal zenginliği artırmak için bu tür politikaları benimser (Schmitt-Grohé & Uribe, 2001: 290; Tanzi, 2020: 265).
- *Dış Ticaret ve Merkantilist Politika*; Merkantilist teoriye göre, dış ticaret, ulusal zenginliğin artırılması için kritik bir öneme sahiptir. Devlet, ihracatı teşvik etmek ve ithalatı sınırlamak için çeşitli politikalar uygular. Bu, yerli üreticilerin korunmasını ve yabancı ürünlere olan bağımlılığın azaltılmasını sağlar (Battaglini & Coate, 2008: 240; Aschauer, 1988: 210).
- *Devlet Müdahalesi ve Ekonomik Büyüme*; Merkantilist yaklaşımda, devletin ekonomiye müdahalesi, ekonomik büyümeyi teşvik etmek için kritik bir öneme sahiptir. Devlet, stratejik sektörler yatırım yaparak ve bu sektörleri destekleyerek ekonomik büyümeyi hızlandırabilir. Bu, aynı zamanda ulusal güvenliği de artırır çünkü stratejik sektörlerin yerli kontrolü sağlanmış olur (Llorca, 2017: 180; Bewley, 1984: 150).
- *Maliye Politikası Araçları*; Merkantilist yaklaşıma göre, devletin kullanabileceği maliye politikası araçları çeşitlidir. Bu araçlar arasında vergi politikaları, kamu

harcamaları ve borçlanma politikaları yer alır. Devlet, bu araçları kullanarak ekonomiyi yönlendirebilir ve ulusal çıkarları koruyabilir (Espinosa, García & Hidalgo, 2021: 120; Scherer, 1965: 100).

- *Modern Merkantilizm*; Günümüzde de bazı ülkeler, merkantilist politikalara benzer politikalar izlemektedir. Özellikle hızlı ekonomik büyüme gösteren bazı Asya ülkeleri, ihracatı teşvik eden ve ithalatı sınırlayan politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar, bu ülkelerin ekonomik büyümelerini hızlandırmakta ve ulusal zenginliklerini artırmaktadır (Pasicchnyi, 2020: 90; Engen & Skinner, 1992: 75).
- *Eleştiriler ve Merkantilizm*; Merkantilist yaklaşım, zamanla eleştirilerin hedefi olmuştur. Eleştirmenler, bu yaklaşımın uzun vadede sürdürülebilir olmadığını ve ticaret savaşlarına yol açabileceğini savunurlar. Ayrıca, merkantilist politikaların, tüketici refahını azaltabileceği ve ekonomik verimliliği düşürebileceği belirtilmiştir (Arestis & Sawyer, 2003: 50; Dinh, 1999: 30). Merkantilist yaklaşım, maliye politikasının tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Bu yaklaşım, devletin ekonomideki rolünün önemini vurgular ve ulusal zenginliğin artırılması için devlet müdahalesinin gerekliliğini savunur. Günümüzde de bazı ülkeler, merkantilist politikalara benzer politikalar izlemektedir. Ancak, bu yaklaşıma yönelik eleştiriler de dikkate alındığında, merkantilizmin uzun vadeli sürdürülebilirliği tartışmalıdır.

2.1.2.Klasik Yaklaşım

Klasik yaklaşım, maliye politikası teorilerinden biridir ve genellikle serbest piyasa ekonomisini ve minimal devlet müdahalesini savunan bir perspektif olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, 18. ve 19. yüzyıllarda Adam Smith, David Ricardo ve John Stuart Mill gibi ekonomistler tarafından geliştirilmiştir. Klasik yaklaşımın temelinde, piyasaların kendi kendine düzenlenme kapasitesine olan inanç yatar ve devlet müdahalesinin ekonomik etkinliği bozacağı görüşü hakimdir.

- *Serbest Piyasa Ekonomisi*; Klasik yaklaşım, serbest piyasa ekonomisinin en verimli ekonomik sistem olduğuna inanır. Piyasaların, arz ve talep yasaları aracılığıyla kendilerini düzenleyebileceğini savunur (Smith, 1776: 380). Klasik ekonomistler, rekabetin kaynakların etkin dağılımını sağladığını ve ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini vurgular. Rekabetin olmadığı durumlarda, monopol ve tekelci eğilimlerin ortaya çıkabileceği belirtilir (Mill, 1848: 350).

- *Devletin Rolü*; Devletin ekonomik alandaki rolü, savunma, adalet ve bazı kamu hizmetleri ile sınırlı olmalıdır. Klasik ekonomistler, devletin piyasaya müdahale etmemesi gerektiğini savunurlar (Ricardo, 1817: 320). Klasik yaklaşım, piyasaların içsel olarak istikrarlı olduğunu ve kendilerini arz ve talep dengesi aracılığıyla düzenleyebileceğini öne sürer. Ekonomik krizlerin geçici ve kendi kendine çözülebilir olduğuna inanılır (Smith, 1776: 290).
- *Tasarruf ve Yatırım*; Klasik ekonomistlere göre, tasarruflar yatırım için gerekli fonları sağlar ve bu yatırımlar, ekonomik büyümeyi destekler. Bu süreç, faiz oranlarının doğal bir dengeye ulaşmasını sağlar (Ricardo, 1817: 260).
- *Vergilendirme*; Vergilendirme, sadece kamu hizmetlerini finanse etmek için kullanılmalı ve ekonomik faaliyetleri mümkün olduğunca az etkilemelidir. Aşırı vergilendirme, özel sektör yatırımlarını ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir (Mill, 1848: 230).
- *Görünmez El Kavramı*; Adam Smith'in "görünmez el" kavramı, bireylerin kendi çıkarlarını takip etmelerinin toplumsal refahı maksimize edeceği fikrini temsil eder. Bu kavram, klasik ekonomik düşüncenin temel taşlarından biridir (Smith, 1776: 200).
- *Tam İstihdam*; Klasik ekonomistler, piyasaların uzun vadede tam istihdamı sağlayacağına inanır. İşsizlik geçici bir durum olarak görülür ve ücret esnekliği sayesinde işgücü piyasası dengeye gelir (Ricardo, 1817: 170).
- *Uluslararası Ticaret*; Klasik yaklaşım, uluslararası ticaretin karşılıklı fayda sağladığını ve serbest ticaret politikalarının ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendireceğini savunur (Mill, 1848: 140).
- *Uzun Vadeli Büyüme*; Klasik ekonomi teorisi, uzun vadeli ekonomik büyümenin sermaye birikimi, işgücü artışı ve teknolojik ilerleme ile sağlanacağını öne sürer. Bu faktörler, üretim kapasitesinin artmasına ve genel refahın yükselmesine katkıda bulunur (Smith, 1776: 110). Klasik yaklaşım, modern ekonomi politikalarının temelini oluşturan birçok prensibi ortaya koymuş ve serbest piyasa ekonomisinin savunulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de ekonomik tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

2.1.3. Keynesyen Yaklaşım

Keynesyen yaklaşım, maliye politikası teorilerinden biridir ve genellikle hükümet müdahalesini ve aktif ekonomik politikaları savunan bir perspektif olarak tanımlanır. Bu

yaklaşım, 20. yüzyılın başlarında John Maynard Keynes tarafından geliştirilmiştir ve özellikle Büyük Buhran döneminde popülerlik kazanmıştır. Keynesyen yaklaşımın temelinde, piyasaların kendi kendine düzenlenemeyeceği ve devlet müdahalesinin ekonomik istikrarı sağlamak için gerekli olduğu inancı yatar.

- *Devlet Müdahalesi ve Ekonomik İstikrar*; Keynesyen yaklaşım, ekonominin tüm kaynaklarının her zaman tam olarak kullanılmadığını ve bu nedenle devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunur (Keynes, 1936: 390; Blinder, 2008: 360). Keynes, serbest piyasa ekonomilerinin içsel olarak istikrarsız olduğunu ve arz ve talep dengesizlikleri nedeniyle uzun süreli işsizlik dönemleri yaşayabileceğini öne sürer (Akerlof & Shiller, 2009: 330). Bu durumu düzeltmek için, hükümetin aktif maliye ve para politikaları ile ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini vurgular.
- *Talep Yönetimi Politikaları*; Devletin ekonomik alandaki rolü, talep yönetimi politikaları aracılığıyla ekonomik istikrarı sağlamaktır. Keynesyen ekonomistler, devlet harcamalarının ve vergi politikalarının toplam talebi etkileyerek ekonomik büyümeyi ve istihdamı artırabileceğini savunurlar (Keynes, 1936: 300; Krugman, 2009: 270). Özellikle resesyon dönemlerinde, devlet harcamalarının artırılması ve vergilerin düşürülmesi gibi genişleyici maliye politikalarının uygulanması gerektiğini belirtirler (Stiglitz, 2010: 240).
- *Toplam Talep ve Ekonomik Aktivite*; Keynesyen yaklaşım, toplam talebin ekonomik aktivitenin belirleyicisi olduğunu öne sürer. Bu nedenle, toplam talebin artırılması, ekonominin tam istihdama ulaşmasını sağlar. Keynesyen ekonomistler, özel sektör harcamalarının yetersiz olduğu durumlarda devletin devreye girerek eksik talebi tamamlaması gerektiğini savunurlar (Keynes, 1936: 210; Skidelsky, 2009: 180).
- *Vergilendirme ve Kamu Harcamaları*; Vergilendirme ve kamu harcamaları, Keynesyen politikaların önemli araçlarıdır. Vergilerin azaltılması ve kamu harcamalarının artırılması, tüketim ve yatırım harcamalarını teşvik eder. Bu da ekonomik büyümeyi hızlandırır ve işsizliği azaltır (Keynes, 1936: 150; Mankiw, 2010: 120). Aynı zamanda, Keynesyen yaklaşım, kamu harcamalarının sosyal refahı artırıcı etkilerini de vurgular (Blanchard, 2019: 90).
- *Para Politikası*; Para politikası da Keynesyen yaklaşımın önemli bir parçasıdır. Merkez bankalarının faiz oranlarını düşürerek kredi maliyetlerini azaltması ve likiditeyi

artırması, yatırım ve tüketimi teşvik eder. Böylece, ekonomik durgunluk dönemlerinde talep artırılarak ekonomik canlanma sağlanır (Keynes, 1936: 60; Bernanke, 2000: 30).

- *Uluslararası Ticaret*; Keynesyen ekonomi teorisi, uluslararası ticarete de etkin politikaların uygulanmasını savunur. Özellikle dış ticaret açıklarının ve fazlalarının yönetilmesi, ekonomik istikrarın korunması açısından önemlidir. Devlet müdahalesi, uluslararası ekonomik ilişkilerde denge sağlanmasına katkıda bulunur (Keynes, 1936: 400; Eichengreen, 2012: 380). Keynesyen yaklaşım, modern ekonomi politikalarının temelini oluşturan birçok prensibi ortaya koymuş ve hükümet müdahalesinin ekonomik büyüme ve istikrar üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de ekonomik politikaların şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2.1.4. Monetarist Yaklaşım

Monetarist yaklaşım, maliye politikası teorilerinden biridir ve genellikle para arzının ekonomik aktivitenin ana belirleyicisi olduğunu savunan bir perspektif olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, 20. yüzyılın ortalarında Milton Friedman tarafından geliştirilmiş ve popülerlik kazanmıştır. Monetarist yaklaşımın temelinde, para arzının kontrol edilmesiyle ekonomik istikrarın sağlanabileceği inancı yatar.

- *Enflasyon ve Para Arzı*; ²⁰ Monetarist yaklaşım, enflasyonun her zaman ve her yerde parasal bir olgu olduğunu savunur (Friedman, 1968: 350). Friedman, para arzındaki değişikliklerin fiyat seviyeleri ve ekonomik çıktıyı doğrudan etkilediğini öne sürer. Bu nedenle, merkez bankalarının para arzını sıkı bir şekilde kontrol etmesi gerektiğini vurgular (Schwartz, 1963: 320).
- *Para Politikasının Ekonomik Aktivitelere Etkisi*; Para politikasının ekonomik aktiviteler üzerindeki etkisi, monetarist yaklaşımın merkezindedir. Monetaristler, para arzının kontrollü bir şekilde artırılmasının ekonomik büyümeyi destekleyeceğini, aşırı para arzı artışının ise enflasyona yol açacağını savunurlar (Friedman & Schwartz, 1963: 290). Bu nedenle, para politikalarının tahmin edilebilir ve istikrarlı olması gerektiğini belirtirler (Mishkin, 2007: 260).
- *Devlet Müdahalesi ve Ekonomik Dalgalanmalar*; Monetaristler, devlet müdahalesinin ekonomiyi bozabileceğini ve bu nedenle maliye politikalarının sınırlı olması gerektiğini öne sürerler. Onlara göre, hükümet harcamalarının artırılması ve vergi politikalarının sık sık değiştirilmesi ekonomik dalgalanmalara neden olabilir (Brunner & Meltzer,

1976: 230). Bunun yerine, para arzının kontrol altında tutulmasıyla piyasalarda istikrar sağlanabilir.

- *Para Arzının Kontrolü*; Para arzının kontrolü, monetarist yaklaşımda merkezi bir rol oynar. Monetaristler, merkez bankalarının para arzını belirli bir oranda artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmesi gerektiğini savunurlar (Friedman, 1970: 200). Bu yaklaşım, uzun vadeli fiyat istikrarının ve ekonomik büyümenin sağlanmasına yardımcı olur (Lucas, 1980: 170).
- *Ekonomik Dalgaların Önlenmesi*; Monetarist teori, kısa vadeli ekonomik dalgalanmaların önlenmesi için para politikasının kullanılması gerektiğini savunur. Bu bağlamda, merkez bankalarının para arzını artırarak ekonomik durgunlukları önleyebileceği belirtilir (Taylor, 1993: 140). Ayrıca, para arzındaki ani değişikliklerin ekonomik belirsizliği artırabileceği ve bu nedenle istikrarlı para politikalarının benimsenmesi gerektiği vurgulanır (McCallum, 1980: 110).
- *Maliye Politikalarının Etkinliği*; Monetarist yaklaşım, maliye politikalarının etkinliğini sorgular ve para politikasının daha güçlü bir araç olduğunu savunur. Bu perspektif, maliye politikalarının gecikmeli etkileri nedeniyle ekonomik hedeflere ulaşmada yetersiz kalabileceğini öne sürer (Friedman, 1968: 80). Bunun yerine, para politikasının daha hızlı ve doğrudan etkileri olduğu belirtilir (Sargent, 1982: 50).
- *Uluslararası Ticaret ve Döviz Kurları*; Monetarist teori, uluslararası ticaret ve döviz kurları üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Monetaristler, döviz kurlarının serbest piyasa koşullarında belirlenmesi gerektiğini ve para arzının uluslararası ticarete denge sağlayabileceğini savunurlar (Johnson, 1972: 400). Ayrıca, sabit döviz kuru sistemlerinin ekonomik istikrarsızlığa yol açabileceğini öne sürerler (Mundell, 1963: 370).

Monetarist yaklaşım, modern ekonomi politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de para politikalarının belirlenmesinde rehberlik etmektedir. Para arzının kontrolü ve ekonomik istikrarın sağlanması konusundaki görüşler, monetarist düşüncenin kalıcı etkilerini göstermektedir.

2.1.5. Post-Keynesyen Yaklaşım

Post-Keynesyen yaklaşım, maliye politikası teorilerinden biridir ve Keynesyen ekonominin genişletilmesi ve güncellenmesi olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, John Maynard

Keynes'in fikirlerini temel alır, ancak daha geniş bir ekonomik analiz çerçevesi sunar. Post-Keynesyen yaklaşım, piyasa mekanizmalarının yeterince etkili olmadığını ve devlet müdahalesinin ekonomik istikrarı sağlamak için gerekli olduğunu savunur.

- *Belirsizlik ve Gelecek Öngörülemezliği*; Post-Keynesyen ekonomistler, ekonomide belirsizliğin ve geleceğe dair öngörülemezliğin önemli rol oynadığını vurgularlar (Davidson, 1991: 340). Keynes'in "belirsizlik" kavramını genişleterek, ekonomik kararların ve sonuçların öngörülemezliğine dikkat çekerler (Dow, 1995: 310). Bu nedenle, piyasaların kendi kendine dengeye ulaşamayacağı ve devlet müdahalesinin gerekli olduğu belirtilir.
- *Toplam Talep ve Devlet Harcamaları*; Post-Keynesyen yaklaşım, toplam talebin ekonomik çıktının belirleyicisi olduğunu savunur. Özel sektör harcamalarının yetersiz olduğu durumlarda, devlet harcamalarının devreye girmesi gerektiğini vurgularlar (Lavoie, 2014: 280). Devlet harcamalarının ekonomik büyümeyi ve istihdamı artırıcı etkisi üzerinde dururlar (Arestis & Sawyer, 2004: 250).
- *Para ve Maliye Politikalarının Etkileşimi*; Para politikası ve maliye politikası arasındaki etkileşim, Post-Keynesyen ekonomistlerin önemli bir ilgi alanıdır. Onlar, para politikasının tek başına yeterli olmadığını ve maliye politikalarının da etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini savunurlar (Palley, 1996: 220). Bu yaklaşım, merkez bankalarının faiz oranlarını düşürerek değil, doğrudan kamu harcamaları yoluyla ekonomiyi canlandırması gerektiğini öne sürer.
- *Gelir Dağılımı ve Eşitsizlik*; Post-Keynesyen teoride, gelir dağılımı ve eşitsizlik önemli bir yer tutar. Ekonomik büyümenin, gelir dağılımının daha adil olduğu toplumlarda daha sürdürülebilir olduğunu belirtirler (Hein, 2012: 190). Bu nedenle, sosyal politikaların ve yeniden dağıtım politikalarının ekonomik istikrar için önemli olduğunu savunurlar (Stockhammer, 2013: 160).
- *Finansal İstikrar*; Finansal istikrar, Post-Keynesyen ekonomistlerin üzerinde durduğu bir diğer önemli konudur. Finansal piyasaların içsel olarak istikrarsız olduğunu ve devletin düzenleyici rolünün önemli olduğunu belirtirler (Minsky, 1986: 130). Bu bağlamda, finansal krizlerin önlenmesi için sıkı denetim ve düzenlemelerin gerekli olduğunu savunurlar (Kregel, 2008: 100).

- *Uluslararası Ekonomik İlişkiler*; Post-Keynesyen yaklaşım, uluslararası ekonomik ilişkilerde de devlet müdahalesinin önemini vurgular. Uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin düzenlenmesi gerektiğini savunurlar (Blecker, 2011: 70). Döviz kuru politikalarının ve uluslararası ticaret politikalarının ekonomik istikrar üzerinde önemli etkileri olduğunu belirtirler. Post-Keynesyen teori, modern ekonomik politikaların şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de ekonomik politikaların belirlenmesinde rehberlik etmektedir. Ekonomik belirsizlik, gelir dağılımı ve finansal istikrar konusundaki görüşler, Post-Keynesyen düşüncenin kalıcı etkilerini göstermektedir.

2.1.6. Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı yaklaşım, maliye politikası teorilerinden biridir ve özellikle Latin Amerika'da 20. yüzyılın ortalarında gelişmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik kalkınma ve yapısal dönüşüm süreçlerine odaklanır ve ekonomik büyümenin ve kalkınmanın yalnızca piyasa güçlerine bırakılmaması gerektiğini savunur. Yapısalcı ekonomistler, ekonomik gelişmenin önündeki yapısal engellerin aşılması için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu belirtirler.

- *Ekonomik Yapılar ve Kalkınma Politikaları*; Yapısalcı yaklaşım, ekonomilerin yapısal olarak birbirinden farklı olduğunu ve bu farklılıkların kalkınma politikalarını belirlemede önemli olduğunu vurgular (Prebisch, 1950: 400). Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme politikalarına ve ekonomik kalkınma stratejilerine odaklanması gerektiğini savunur (Furtado, 1964: 370).
- *Sanayileşme*; Sanayileşme, yapısalcı ekonomistlerin üzerinde durduğu anahtar bir konudur. Bu yaklaşım, sanayileşmenin ekonomik büyüme ve kalkınma için kritik olduğunu belirtir (Prebisch, 1950: 340; Singer, 1950: 310). Gelişmekte olan ülkelerin, sanayi sektörünü geliştirmeleri ve dışa bağımlılığı azaltmaları gerektiği öne sürülür (Rodrik, 2004: 280).
- *Dış Ticaret ve Koruma Politikaları*; Yapısalcı teori, dış ticaret ve uluslararası ekonomik ilişkilerde de önemli görüşler sunar. Yapısalcı ekonomistler, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretin asimetrik yapısından zarar gördüğünü ve bu nedenle korumacı politikaların uygulanması gerektiğini savunurlar (Prebisch, 1950: 250; Singer, 1950: 220). Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin ihracat ürünlerinin genellikle düşük katma değerli olduğu ve bu durumun ekonomik kalkınmayı engellediği belirtilir (Rodrik, 2004: 190).

- *Devletin Rolü*; Devletin ekonomik kalkınmadaki rolü, yapısalcı yaklaşımın merkezindedir. Yapısalcı ekonomistler, devletin aktif bir şekilde sanayileşmeyi teşvik etmesi ve altyapı yatırımları yapması gerektiğini savunurlar (Furtado, 1964: 160). Devletin, ekonomik kalkınmayı desteklemek için stratejik sektörlerde müdahalede bulunması gerektiği belirtilir (Rodrik, 2004: 130).
- *Gelir Dağılımı ve Sosyal Politikalar*; Gelir dağılımı ve sosyal politikalar, yapısalcı yaklaşımda önemli bir yer tutar. Yapısalcı ekonomistler, ekonomik kalkınmanın sadece büyüme ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda gelir dağılımının da adil olması gerektiğini vurgularlar (Sunkel, 1972: 100). Bu nedenle, sosyal politikaların ve yeniden dağıtım politikalarının ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğunu savunurlar (Furtado, 1964: 70).
- *Yapısal Reformlar*; Yapısalcı yaklaşım, ekonomik krizlerin yapısal nedenlere dayandığını ve bu krizlerin çözülmesi için yapısal reformların gerektiğini öne sürer. Yapısal reformlar, ekonomik yapının modernizasyonunu ve verimliliğin artırılmasını hedefler (Cardoso & Faletto, 1979: 40). Bu reformlar, genellikle sanayi politikaları, eğitim reformları ve teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesi gibi alanları kapsar (Rodrik, 2004: 20). Yapısalcı teori, modern ekonomik kalkınma politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de kalkınma politikalarının belirlenmesinde rehberlik etmektedir. Ekonomik yapının dönüşümü, sanayileşme ve devlet müdahalesi konusundaki görüşler, yapısalcı düşüncenin kalıcı etkilerini göstermektedir.

2.1.7.Yeni Klasik Yaklaşım

Yeni Klasik Yaklaşım, maliye politikası teorilerinden biridir ve genellikle serbest piyasa ekonomisinin etkinliği ile rasyonel beklentiler teorisine dayanır. Bu yaklaşım, 1970'lerde Robert Lucas ve diğer yeni klasik ekonomistler tarafından geliştirilmiştir. Yeni Klasik Yaklaşım, piyasaların kendi kendine dengeye ulaşma kapasitesine ve devlet müdahalesinin genellikle zararlı olacağına inanır.

- *Rasyonel Beklentiler Hipotezi*; Yeni Klasik Yaklaşım, rasyonel beklentiler hipotezini temel alır. Bu hipoteze göre, ekonomik aktörler gelecekteki ekonomik koşulları tahmin etmekte rasyoneldirler ve bu beklentiler doğrultusunda kararlar alırlar (Lucas, 1972: 400). Bu nedenle, ekonomik politikaların beklenen etkileri genellikle piyasa aktörleri tarafından öngörülür ve bu etkiler minimize edilir (Sargent & Wallace, 1975: 370).

- *Piyasa Mekanizmalarının Etkinliği*; Piyasa mekanizmalarının etkinliği, Yeni Klasik Yaklaşım'ın merkezinde yer alır. Yeni klasik ekonomistler, piyasaların kendi kendine düzenlenebileceğini ve dış müdahalelere ihtiyaç duymadığını savunurlar (Prescott, 1986: 340). Arz yönlü politikalar ve serbest piyasa koşullarının ekonomik büyümeyi teşvik edeceği öne sürülür (Kydland & Prescott, 1982: 310).
- *Para Politikasının Etkisizliği*; Para politikasının etkisizliği, Yeni Klasik Yaklaşım'da önemli bir yere sahiptir. Monetaristlerden farklı olarak, yeni klasik ekonomistler, para politikalarının sadece kısa vadeli etkiler yaratacağını ve uzun vadede etkisiz olacağını savunurlar (Lucas, 1976: 280). Çünkü rasyonel beklentiler, para politikalarının etkilerini önceden tahmin eder ve bu politikaların gerçek ekonomik aktivite üzerindeki etkisini ortadan kaldırır (Barro, 1977: 250).
- *Devlet Müdahalesinin Sınırlılığı*; Devlet müdahalesinin sınırlı olması gerektiği, Yeni Klasik Yaklaşım'ın önemli bir prensibidir. Devletin ekonomik süreçlere müdahalesinin piyasaların doğal işleyişini bozacağı ve ekonomik verimliliği düşüreceği belirtilir (Friedman, 1968: 220). Bu nedenle, serbest piyasa koşullarının korunması ve devlet müdahalesinin minimumda tutulması gerektiği vurgulanır (Lucas, 1980: 190).
- *Phillips Eğrisi ve İşsizlik*; Yeni Klasik Yaklaşım, işsizlik ve enflasyon arasındaki Phillips Eğrisi ilişkisini reddeder. Bu teoriye göre, uzun vadede işsizlik oranı, doğal işsizlik oranına geri döner ve para politikalarının enflasyon üzerinde kalıcı bir etkisi olmaz (Sargent, 1979: 160). Dolayısıyla, para politikalarıyla işsizliği kalıcı olarak düşürmek mümkün değildir (Lucas & Sargent, 1978: 130).
- *Ekonomik Dalgalanmalar*; Yeni Klasik ekonomistler, ekonomik dalgalanmaların doğal ve geçici olduğunu savunurlar. Reel İş Döngüsü Teorisi (RBC), ekonomik dalgalanmaların teknolojik şoklar gibi reel faktörlerden kaynaklandığını öne sürer (Kydland & Prescott, 1982: 100). Bu teoriye göre, devlet müdahalesi gereksizdir ve ekonomik aktörlerin rasyonel tepkileri sayesinde ekonomi kendi kendine dengeye ulaşır (Prescott, 1986: 70).
- *Maliye Politikalarının Etkisizliği*; Yeni Klasik Yaklaşım, maliye politikalarının etkisizliğini de vurgular. Bu yaklaşıma göre, maliye politikalarının etkileri de ekonomik aktörler tarafından öngörülür ve bu nedenle, bu politikaların ekonomik aktivite üzerinde kalıcı bir etkisi olmaz (Barro, 1974: 40). Ekonomik büyüme ve istikrar, serbest piyasa koşullarında en iyi şekilde sağlanır (Lucas, 1976: 20). Yeni Klasik Yaklaşım, modern

ekonomi politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de ekonomik politikaların belirlenmesinde rehberlik etmektedir. Piyasa etkinliği, rasyonel beklentiler ve devlet müdahalesinin sınırlılığı konusundaki görüşler, Yeni Klasik Yaklaşım'ın kalıcı etkilerini göstermektedir.

2.1.8. Yeni Keynesyen Yaklaşım

Yeni Keynesyen Yaklaşım, maliye politikası teorilerinden biridir ve genellikle piyasa başarısızlıklarını ve yapışkan fiyatlar gibi mikroekonomik düzensizlikleri dikkate alarak devlet müdahalesini savunan bir perspektif olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, 20. yüzyılın sonlarında geliştirilen ve Keynesyen ekonomi teorisinin modernize edilmiş bir versiyonudur. Yeni Keynesyen Yaklaşım, piyasa aksaklıklarının ekonomik durgunluk ve işsizlik gibi sorunlara yol açabileceği ve bu durumların devlet müdahalesi ile düzeltilebileceği görüşünü benimser.

- *Fiyat ve Ücret Yapışkanlıkları*; Yeni Keynesyen Yaklaşım, fiyat ve ücret yapışkanlıkları kavramını temel alır. Bu teoriye göre, fiyatlar ve ücretler kısa vadede esnek değildir ve bu nedenle ekonomik şoklara karşı hızlı bir şekilde ayarlanamazlar (Mankiw, 1985: 400). Bu durum, işsizliğin ve üretim kayıplarının artmasına neden olabilir (Blanchard & Fischer, 1989: 370).
- *Piyasa Başarısızlıkları*; Piyasa başarısızlıkları, Yeni Keynesyen ekonomistlerin üzerinde durduğu anahtar bir konudur. Bu yaklaşım, eksik rekabet, asimetrik bilgi ve dışsallıklar gibi piyasa başarısızlıklarının ekonomik verimliliği düşürdüğünü savunur (Greenwald & Stiglitz, 1986: 340). Bu tür aksaklıkların devlet müdahalesi ile düzeltilebileceği belirtilir (Stiglitz, 1994: 310).
- *Para Politikasının Etkinliği*; Para politikasının etkinliği, Yeni Keynesyen Yaklaşım'ın önemli bir bileşenidir. Bu teori, para politikasının kısa vadede ekonomik aktiviteleri ve istihdamı etkileyebileceğini savunur (Clarida, Galí, & Gertler, 1999: 280). Merkez bankalarının faiz oranlarını düşürerek talebi artırabileceği ve böylece ekonomik durgunlukları önleyebileceği öne sürülür (Woodford, 2003: 250).
- *Maliye Politikalarının Rolü*; Maliye politikalarının rolü, Yeni Keynesyen Yaklaşım'da kritik bir öneme sahiptir. Bu yaklaşım, devlet harcamalarının ve vergi politikalarının toplam talebi etkileyerek ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini savunur (Romer, 1993: 220). Özellikle resesyon dönemlerinde, genişleyici maliye politikalarının ekonomik canlanmayı destekleyeceği belirtilir (Auerbach & Gorodnichenko, 2012: 190).

- *Phillips Eğrisi*; Yeni Keynesyen ekonomistler, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi Phillips Eğrisi çerçevesinde değerlendirirler. Ancak, bu yaklaşımda Phillips Eğrisi, beklentilerin ve enflasyon hedeflemesinin etkileriyle genişletilmiştir (Galí & Gertler, 1999: 160). Uzun vadede, enflasyonun kontrol altında tutulması gerektiği ve fiyat istikrarının sağlanmasının önemine vurgu yapılır (Clarida et al., 1999: 130).
- *Ekonomik Krizler ve Devlet Müdahalesi*; Yeni Keynesyen Yaklaşım, ekonomik krizlerin yönetiminde aktif devlet müdahalesini savunur. Bu teoriye göre, finansal krizler ve büyük ekonomik şoklar karşısında devletin aktif rol alması, ekonomik istikrarın sağlanması için kritiktir (Krugman, 2009: 100). Maliye ve para politikalarının koordineli bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilir (Eggertsson & Woodford, 2003: 70).
- *Gelir Dağılımı ve Eşitsizlik*; Gelir dağılımı ve eşitsizlik, Yeni Keynesyen ekonomistlerin üzerinde durduğu bir diğer önemli konudur. Gelir dağılımının ekonomik büyüme ve istikrar üzerindeki etkileri incelenir ve adil gelir dağılımının ekonomik performansı artırabileceği savunulur (Aghion, Caroli, & Garcia-Peñalosa, 1999: 40). Sosyal politikaların ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilir (Stiglitz, 2012: 20). Yeni Keynesyen Yaklaşım, modern ekonomi politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de ekonomik politikaların belirlenmesinde rehberlik etmektedir. Piyasa başarısızlıkları, fiyat yapışkanlıkları ve devlet müdahalesinin önemi konusundaki görüşler, Yeni Keynesyen Yaklaşım'ın kalıcı etkilerini göstermektedir.
- *Laffer Eğrisi*; Laffer Eğrisi, maliye politikası teorilerinden biridir ve ⁴⁰ vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlar. Bu kavram, Amerikalı ekonomist Arthur Laffer tarafından 1970'lerde popüler hale getirilmiştir. Laffer Eğrisi, belirli bir noktaya kadar vergi oranlarının artırılmasının vergi gelirlerini artıracığını, ancak bu noktadan sonra vergi oranlarının daha fazla artırılmasının vergi gelirlerini azaltacağını savunur. Bu teori, vergi oranlarının optimal seviyesinin bulunması gerektiğini ve aşırı yüksek vergi oranlarının ekonomik teşvikleri bozarak gelirleri düşürebileceğini öne sürer.
- *Vergi Oranları ve Vergi Gelirleri*; Laffer Eğrisi'nin temel varsayımı, vergi oranlarının ve vergi gelirlerinin doğrusal olmayan bir ilişkiye sahip olduğudur. Vergi oranları çok düşükken, vergi gelirleri de düşük olur çünkü devletin topladığı vergi miktarı azdır.

Ancak vergi oranları çok yüksek olduğunda, vergi gelirleri yine düşer çünkü yüksek vergiler çalışma, tasarruf ve yatırım teşviklerini azaltır ve vergi kaçakçılığına neden olabilir (Laffer, 2004: 400). Bu noktada, vergi oranlarının ve vergi gelirlerinin ters U şeklinde bir eğri oluşturduğu varsayılır (Fullerton, 1982: 370).

- *Optimal Vergi Oranı*; Optimal vergi oranının belirlenmesi, Laffer Eğrisi'nin önemli bir uygulama alanıdır. Optimal vergi oranı, vergi gelirlerini maksimize eden oran olarak tanımlanır. Bu oran, her ekonomi için farklı olabilir ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişebilir (Trabandt & Uhlig, 2011: 340). Vergi politikalarının tasarımında, optimal vergi oranının belirlenmesi kritik bir öneme sahiptir (Mankiw, Weinzierl, & Yagan, 2009: 310).
- *Politika Yapıcılar İçin Sonuçlar*; Laffer Eğrisi, politika yapıcılar için önemli sonuçlar doğurur. Vergi oranlarının aşırı yüksek olduğu durumlarda, vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini artırabilir ve ekonomik büyümeyi teşvik edebilir (Wanniski, 1978: 280). Bu durum, vergi oranlarının düşürülmesinin ekonomik aktiviteyi nasıl teşvik edebileceğini ve devlet gelirlerini nasıl artırabileceğini gösterir (Blinder, 1981: 250).
- *Vergi Oranlarının Ekonomik Teşvikler Üzerindeki Etkisi*; Vergi oranlarının ekonomik teşvikler üzerindeki etkisi, Laffer Eğrisi'nin önemli bir bileşenidir. Yüksek vergi oranları, çalışma ve yatırım teşviklerini azaltabilir ve bu da ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir (Feldstein, 1995: 220). Dolayısıyla, vergi oranlarının ekonomik davranışlar üzerindeki etkilerini dikkate almak, vergi politikalarının tasarımında hayati öneme sahiptir (Slemrod, 1990: 190).
- *Vergi Politikalarının Etkinliği*; Laffer Eğrisi, vergi politikalarının etkinliğini değerlendirmek için de kullanılır. Bu teori, vergi oranlarının optimal seviyesinin belirlenmesinde ve vergi politikalarının ekonomik sonuçlarının değerlendirilmesinde önemli bir araçtır (Hasset & Mathur, 2006: 160). Vergi politikalarının tasarımında, vergi oranlarının ve vergi gelirlerinin ilişkisinin dikkate alınması gerektiği belirtilir (Auerbach & Slemrod, 1997: 130).
- *Uluslararası Vergi Politikaları*; Laffer Eğrisi, uluslararası vergi politikaları üzerinde de etkili olmuştur. Farklı ülkelerdeki vergi oranlarının ve vergi gelirlerinin karşılaştırılması, bu teorinin uygulama alanlarını genişletmiştir (Stokey & Rebelo, 1995: 100). Vergi oranlarının uluslararası rekabet üzerindeki etkileri de Laffer Eğrisi

bağlamında incelenmiştir (Poterba, 1994: 70). Laffer Eğrisi, modern ekonomi politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teorinin temel varsayımları, günümüzde de vergi politikalarının belirlenmesinde rehberlik etmektedir. Vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişki, vergi politikalarının tasarımında ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesinde kritik bir öneme sahiptir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

8 BÜTÇE AÇIKLARI VE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZ EDİLMESİ

3.1.Literatür Taraması

Bu konuda literatür çalışmalarına bakacak olursak 8 bütçe açıkları ve enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma ortaya konulmuştur. Yıllardır yapılan amprik çalışmalar sonucunda ortak bir sonuca varılamamıştır. Buna bağlı olarak ülkelerin makroekonomik koşullarındaki farklılıklar, ölçüm yöntemlerindeki ve analizde kullanılan değişkenlerdeki farklılıklar ve farklı dönemlerde ele alınması bütçe açığı ve enflasyona ilişkin amprik araştırmaların ortak sonuçlara ulaşamamasının sebebi gösterilir. 14 Bütçe açıkları ile enflasyon arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyen çalışmalar nedensellik yönünde farklılar bulundurur. Bu konuyla ilgili Türkiye’de dönem dönem farklı çalışmalar yapılmış olmasına rağmen yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırdır. Çalışmalar genellikle Tanzi ve Pankin etkilerini araştıran çalışmalar olup iki farklı açıdan kanıtlar sunmuşlardır.

- Bu alanda yaptığı amprik çalışma ile öncülük eden Tanzi (1978) çalışmasında Arjantin’i ele almış ve yaptığı çalışma sonucunda enflasyonun artması sonucu vergi gelirlerindeki reel kaybın oluşması bunun sonucunda da bütçe açıklarının meydana geldiği kanısına varmıştır.
- Darrat (1984), yapılan çalışmada İngiltere ve ABD baz alınarak nedensellik testini kullanarak işsizlik, bütçe açığı, enflasyon, büyüme hızı gibi değişkenler ele alınmıştır. İngiltere için bütçe açığı ve ücretler enflasyon nedeni olarak görülmüştür. ABD’de ise bütçe açığı enflasyonu etkilememektir sonuçlarına varılmıştır.
- Ahmad ve Chaudhary (1995), çalışmasında Pakistanı ele almıştır. Bu çalışmada EKK modeli ile tahmin etmiş bunun sonucunda bütçe açıklarıyla enflasyon arasında tek yönlü nedensellik sonucuna varmıştır.
- 13 Metin (1998) çalışmasında, Türkiye’de 1950-1987 yılları arasında bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yaptığı araştırma sonucunda pozitif yönde bir ilişki olduğu kanısına varmıştır.
- 1 Özgün (2000), 1950-1998 dönemi yıllık verileri inceleyerek bütçe açıkları ve dolaşımdaki para ile enflasyon arasındaki bağlantıyı inceleyerek, bütçe açıklarıyla enflasyon arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğunu tespit etmiştir.

- Akçay vd. (2001), Türkiye'nin 1970-2000 yıllarındaki verileri inceleyerek yaptığı analizlerden yola çıkarak bütçe açıklarının enflasyon üzerinde uzun dönem içinde sürekli bir etkiye neden olmadığı, buna karşılık kamu sektörü borçlanma gereğindeki değişimlerin enflasyon üzerinde sürekli bir etkiye sebep olduğu kanısına varmıştır.
- Tekin-Koru ve Özmen (2003) yaptıkları çalışmada Türkiye'de enflasyonun temel sebebinin bütçe açıkları olduğu bulgusuna varmışlardır. Türkiye'de bütçe açıklarının finansman kaynağını değiştirerek monetizasyonun kaldırılmış olmasının bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırmadığı bulgusu çalışmanın bir diğer sonucu olarak ifade etmişlerdir.
- Çetintaş (2005), yaptığı çalışmasında Özgün (2000) ile benzer sonuçlar elde etmiştir. Türkiye'de 1985-2003 dönemine ait veriler kullanılarak bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişki incelendiği bu çalışmada bütçe açıkları ile enflasyon arasında çift yönlü bir nedensellik bulunduğu kanısına varmışlardır.
- Biçen (2015), Türkiye için yapmış olduğu araştırmalarda 1999-2014 yılları için ARDL Sınır Testi ile beraber yapmış olduğu HSİAO Nedensellik Testi sonucunda; enflasyon bütçe gelirleri ve harcamaları üzerinde bir etkiye sahip olmadığı kanısına varırken nedensellik testi sonucunda enflasyondan bütçe açıklarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmıştır.
- Yalçın (2020), bu çalışmasında 2006-2019 yıllarını çeyreklik verileri baz alarak yapmış olduğu SVAR analizi bağlamında Tanzi etkisinin geçerli olmadığı ve Patinkin etkisinin geçerli olduğu sonucuna varmıştır.
- Terzi ve Abdioğlu (2009), yapılmış olan çalışmada Türkiye'de 1975-2005 yılları baz alınarak Pankin ve Tanzi etkileri açısından bütçe açıkları ile enflasyon arasında inceleme yapılmıştır. ARDL test modeli kullanılarak GSYH/bütçe açıkları ve enflasyon değişkenleri kullanılarak Türkiye'de uzun dönemde bütçe açıkları ve enflasyon arasında negatif ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır.
- Oktayer (2009), Türkiye'de 1987-2009 dönemleri için bütçe açıkları ve enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmasında elde edilen bulgular uzun dönemdebütçe açıklarının enflasyon üzerinde etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.
- Kanca ve Bayrak (2013), Türkiye'de 1980-2011 yılları arasında kamu kesimi bütçe açıklarının fiyatlar genel düzeyine etkisini incelemiştir. Çalışmasında Granger nedensellik ve Johansen eşbütünleşme test yöntemlerini kullanarak bütçe açıkları ile

22
enflasyon arasında uzun dönemli bir etkinin olduğuna ve bütçe açıklarından enflasyona doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu kanısına varmıştır.

- 1
• Koyuncu (2014), Türkiye için 1987-2013 dönemi verilerini kullanmıştır. Çalışmada bütçe açıkları ve enflasyon arasında çift yönlü bir nedensellik bulunduğu bu nedenle Türkiye'de enflasyon dönemlerinde bütçe açıklarının etkisinin olduğu bulgularına ulaşmıştır.
- 1
• İpek ve Akar (2016), 2004-2015 dönemine ait çeyreklik verilerden yararlanarak yaptıkları çalışmada Türkiye'de bütçe açığı ve enflasyon arasında uzun dönemde bir ilişki olduğu kanısına varmışlardır. Çalışma bulgularına göre bütçe açığındaki artış hem uzun dönemde hem de kısa dönemde enflasyonu devamlı olarak ilişkili şekilde artırmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan nedensellik analizi sonuçları bütçe açığı ile enflasyon arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.
- Öruç, 2016 yılında yaptığı çalışmada 1950-2014 dönemi için Türkiye'de bütçe açıklarını incelemiştir. Çalışma bulgularına göre bütçe açığındaki artış enflasyonu büyük oranda etkilediği sonucuna varmışlardır.
- Altunöz (2018), Türkiye'yi baz alarak 2000-2016 yılları arasını incelemiştir. Bu çalışmada ARDL ve nedensellik testleri yapılarak Patinkin etkisinin olmadığını Tanzi etkisinin geçerli olduğu kanısına varmış sonuç olarak da enflasyondan bütçe gelirlerine tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna varmıştır.
- 1
• Alper tarafından (2018), yapılan çalışmada Bayer-Hanck eşbütünleşme testi kullanılarak Türkiye'de 1971-2016 dönemlerinde bütçe açığı ve enflasyon ilişkisi ele alınmıştır. Çalışma sonuçlarına bakılınca bütçe açığı ve enflasyon arasında bir ilişki bulunmakta ve bütçe açığında görülecek %1'lik artışın enflasyonu % 0,64 oranında arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Olayini (2020), çalışmasında Nijerya'nın 1981-2016 yıllarını baz alarak ikili ilişki için simetrik ve asimetric nedensellik ilişkisini araştırmış ve Hatemi-J nedensellik testinin analiz sonucunda bir ilişki bulamamıştır.
- Telümce (2021), yapılan çalışmada 16 ülke baz alınarak 1995-2020 dönemleri incelenmiş olup panel veri analizinden yararlanarak Tanzi etkisinin geçerliliğinin olduğunun enflasyondaki artışların bütçeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

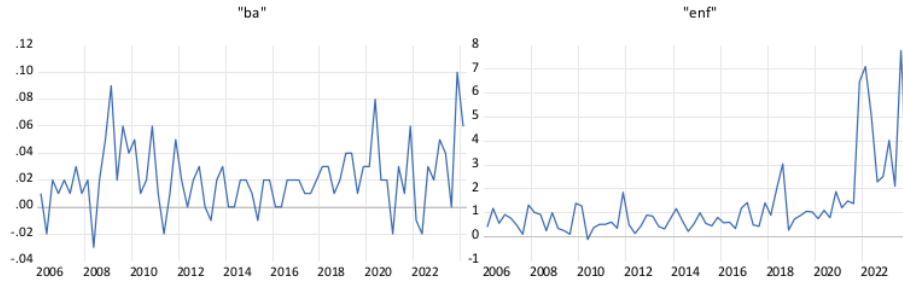
3.2.EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmanın analiz kısmında Türkiye’de bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişki incelenip, veriler zaman serisi analiz teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu incelemede birim kök testi analizi ve nedensellik analizi kullanılmıştır. Hatemi-J (2012) analizi, ekonomik verilerin zaman serisi analizinde kullanılan bir tekniktir ve özellikle finansal krizler ile makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşimi anlamada önemli bir araçtır

3.2.1.Veri

Çalışmanın uygulama kısmında, 2006:Q1-2024Q1 dönemi baz alınarak bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Bütçe açıkları “ba” değişkeni bütçe giderleri ile bütçe gelirleri arasındaki farkın gayri safi yurtiçi hasılaya milli hasılaya oranlanması ile elde edilmiştir. Enflasyon “enf” değişkeni olarak da tüketici fiyat endeksi aylık değişim oranı dikkate alınmıştır. Bütçe açıkları değişkenine ait veriler Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden, enflasyon değişkenine ait veriler Türkiye İstatistik Kurumundan elde edilmiştir.

Bütçe açıkları ve enflasyon değişkenlerine ait verilerin grafiği aşağıdaki Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 3.1. Bütçe Açığı ve Enflasyon Değişkenlerinin Grafiği

3.2.2.Birim Kök Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini belirleyebilmek için ilk olarak serilerin durağanlıkları Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ve Phillips-Peron (PP) testi ile sınanmıştır. Birim kök testlerinin sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Birim Kök Test Sonuçları

Değişken		ADF		PP	
		Sabitli&Trendli	Sabitli	Sabitli&Trendli	Sabitli
ba		-7.163188*	-7.087907*	-7.117125*	-7.089992*
Δba		-10.40843*	-10.47079*	-23.14168*	-23.13741*
enf		-5.024419*	-2.328304	-5.024419*	-3.706700*
Δenf		-7.747870*	-7.697942*	-37.15706*	-24.08562
Kritik Değerler	%1	-4.090602	-3.524233	-4.090602	-3.524233
	%5	-3.473447	-2.902358	-3.473447	-2.902358
	%10	-3.163967	-2.588587	-3.163967	-2.588587

Not: “*” işareti %1 düzeyinde değişkenin durağan olduğunu ifade etmektedir. “Δ” işareti ise, fark alma operatörünü, yani birinci fark değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 3.1’de de görülebileceği üzere, “ba” ve “enf” değişkenlerinin sabitli&trendli modelde düzeyde durağan olduğu görülmektedir. “ba” değişkeni sabitli modelde düzeyde durağandır. “enf” değişkeninin ise sabitli modelde düzeyde durağan olmadığı, birinci farkı alındığında durağan olduğu görülmektedir.

2006:Q1-2024:Q1 döneminde 2008 küresel ekonomik krizi, Türkiye ekonomisinde dalgalanmaların olması ve Covid-19 pandemisi gibi birtakım krizlerin olması yapısal kırılmalara neden olabilmektedir. Bu nedenle, değişkenlerde yapısal kırılma olup olmadığı Zivot-Andrews birim kök testi ile analiz edilmiştir. Zivot-Andrews test istatistikleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model	Gecikme Uzunluğu	Test İstatistiği	Kritik Değerler		
				%1	%5	%10
ba	C	4	-8.254	-5,57	-5,08	-4,82
enf	C	4	-9.301	-5,57	-5,08	-4,82

Tablo 3.2’de yer alan sonuçlara göre, Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçları “ba” ve “enf” değişkenlerinin test istatistiklerinin kritik değerlerden mutlak olarak büyük olması değişkenlerin durağan olduğunu göstermektedir.

Birim kök testi sonuçları “ba” ve “enf” değişkenlerinin düzeyde durağan olduğunu göstermektedir. Değişkenlerin düzeyde durağan olmaları eşbütünlüşme analizine olanak sağlamamaktadır. Bu nedenle analize nedensellik analizi ile devam edilecektir. Bu kapsamda Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testinden yararlanılmıştır.

3.2.3.Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi

Literatürde yer alan nedensellik testlerinin birçoğu, pozitif değişimlerin etkileri ile negatif değişimlerin etkilerinin aynı kabul edildiği varsayımı ile analiz ederken, Hatemi-J (2012) geliştirdiği asimetrik nedensellik testinde, pozitif ve negatif şokların farklı nedensel etkilere sahip olabileceğini, yani asimetrik bir ilişki olduğu varsayımında testini geliştirmiştir.

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} \quad (3.1),$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=2}^t \varepsilon_{2i} \quad (3.2),$$

Denklemlerde yer alan $t=1,2,\dots,T$ sabit terim olan y_{10} ve y_{20} ’nin başlangıç değerlerini, ε_{1i} ve ε_{2i} terimleri ise beyaz gürültü hata terimlerini göstermektedir.

Pozitif ve negatif şoklar ise şu şekilde tanımlanmaktadır (Hatemi-J, 2012):

$$\varepsilon_{1i}^+ = \max(\varepsilon_{1i}, 0) \quad (3.3),$$

$$\varepsilon_{2i}^+ = \max(\varepsilon_{2i}, 0) \quad (3.4),$$

$$\varepsilon_{1i}^- = \max(\varepsilon_{1i}, 0) \quad (3.5),$$

$$\varepsilon_{2i}^- = \max(\varepsilon_{2i}, 0) \quad (3.6),$$

Çalışmada “enf” ile “ba” değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek için yapılan Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçları Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Hatemi-J (2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Test İstatistiği	Gecikme Sayısı	Kritik Değer (%1)	Kritik Değer (%5)	Kritik Değer (%10)
$ba^+ \rightarrow enf^+$	12.132	1	8.623	4.527	3.000
$ba^+ \rightarrow enf^-$	11.581	1	10.401	6.524	4.979
$ba^- \rightarrow enf^-$	1.626	1	7.941	4.215	2.865
$ba^- \rightarrow enf^+$	13.381	1	11.491	6.878	5.032
$gv^+ \rightarrow eb^+$	0.045	1	7.742	4.227	2.848
$gv^+ \rightarrow eb^-$	0.278	1	7.484	4.266	2.893
$gv^- \rightarrow eb^-$	0.750	1	7.882	4.083	2.856
$gv^- \rightarrow eb^+$	0.043	1	7.504	4.292	2.872

Tablo 3.2’deki Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, “ba” değişkenindeki pozitif şokların “enf” değişkenindeki pozitif şokların nedeni olduğu, “ba” değişkenindeki pozitif şokların “enf” değişkenindeki negatif şokların nedeni olduğu ve “ba” değişkenindeki negatif şokların “enf” değişkenindeki pozitif şokların nedeni olduğu tespit edilmiştir.

$ba^+ \rightarrow enf^+$ sonucu, bütçe açıklarındaki pozitif şokların enflasyonda pozitif şokların nedeni olduğunu göstermektedir. Bu sonuç bütçe açığının artmasına bağlı olarak enflasyonun

artabileceği yönünde bir ima geliştirilmesi sağlayabilmektedir. $ba^+ \rightarrow enf^-$ ve $ba^- \rightarrow enf^+$ sonuçları ise enflasyonun tek nedeninin bütçe açıkları olmadığı yönünde bir ima geliştirilmesini sağlayabilmektedir. Enflasyon sadece kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olduğu durumda ortaya çıkmamaktadır. Enflasyon, bütçe dengesi dışında döviz kuru, ürün/hizmet arzı, yapısal sorunlar gibi birtakım makroekonomik değişkenlere bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir.

SONUÇ

Kamu sektörünün bugün ülke ekonomisinde ulaştığı sektör düşünüldüğünde, kamu mali dengelerinin ekonominin genel dengelerini etkilemesi doğal karşılanmaktadır. Bütçe açığı, devlet gelirleri devlet harcamalarını karşılamadığında ortaya çıkmaktadır. Bütçe açıkları, ekonomi üzerindeki çeşitli etkileri nedeniyle araştırmacıların önem verdiği konular arasında yer almaktadır. Bütçe dengeleri oluşması, devletin ekonomi üzerindeki yerinin genişlemesiyle beraber ehemmiyet kazanmaya başlamıştır. Bütçe açıklarının ekonomi üstündeki negatif tesirleri içinde enflasyonun yer aldığına dair muhtelif görüşler bulunmakla birlikte literatürde bütçe açığı ile enflasyon içinde ilişki bulunmadığına dair sonuçlara ulaşan çalışmalarda da mevcuttur. Bu çalışmada, Türkiye’de uzun dönemde bütçe açığının enflasyon üstündeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma sonuçlarından yola çıkarak bizim ülkemizde yaşanmış olan bütçe açıklarının enflasyonist bir etkiye sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Enflasyonu düşürmek için gerekli politikaların geliştirilip uygulanması gerekliliği, maliye ve para politikalarının birlikte sistemli bir şekilde yürütülmesi ve yapısal reformlara daha fazla önem verilmesinin gerekli olduğu kanısına varılmıştır. Bütçelerdeki dengeyi sağlamak için gelir kaynağı olan vergilerin sistemsel olarak düzenlenmesi ile gelirleri arttırmak amaçlanmaktadır. Harcama boyutunda harcamaların kontrol ve etkinliğine dikkat edilmesi ve düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Özellikle gelir konusunda vergi sistemini değişimlerde beraber dolaylı vergilerin azaltılarak dolaysız vergilere daha fazla yoğunluk verilmesi, vergi denetiminin etkinliğini arttırmak, vergi tarifelerini ve oranlarını düzenleyerek mükelleflerin vergilere olan uyumunu pozitif yönde düzenlemiş olacaktır. Böylece bütçe açıklarını vergiler yoluyla finanse etmek konusunda kolaylık sağlanacaktır. Kamu harcamaları yönünden harcamalarda üretimi ve büyümeyi destekleyecek şekilde harcama politikaları yapılması gerekmektedir. Kamu harcamalarının etkinliği, verimliliğinin kontrolü sağlanarak kamu gelirleri ile harcamaları arasındaki dengeyi sağlayarak bütçe açıklarının azaltılmasına katkı sağlayacaktır. 4Kamu harcamalarının enflasyon üzerinde artırılması kamu mali dengelerinde olumsuzluklara yol açmaktadır. Kaynakların tahsisinin etkin sağlanması durumunda harcama boyutunda bütçe açıklarını azaltılması sağlanabilmektedir. Böylelikle bütçe açıklarının ekonomi üzerine enflasyonist etkilerini azaltarak, ekonomide istikrar sağlanabilmesi yolunda adım atılmış olacaktır. Bütçe dengeleri konusu devletin ekonomi içindeki yerinin artmasıyla beraber önem kazanmaya başlamıştır. Bütçe açıklarının negatif etkileri içinde enflasyonun yer aldığına karşı görüşler bulunmasıyla beraber literatürde bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişki bulunmadığına dair görüşlerde bulunmaktadır.

Yapılan çalışmada, mali açık ile Türkiye'nin ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi 2006: Q1'den 2024: Q3'e kadar araştırmak için Hatemi-J (2012) nedensellik analizini kullanılmıştır. Türkiye de uzun dönemde bütçe açıklarının enflasyon üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarında, bütçe açığındaki azalmanın Türkiye'nin ekonomik büyümesine olumlu etki yaptığını ve ekonomik büyümenin azaldığı durumlarda ise bütçe açıklarında artış olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin bütçe açığının enflasyonist etkiye sahip olduğu söylenebilir. Enflasyonu kontrol etmeye yönelik tedbirlerin geliştirilmesi ihtiyacı göz önüne alındığında, maliye ve para politikalarının koordinasyonu ve yapısal reformlara odaklanmanın önemli ön koşullar olduğu kanıtlanmıştır. Türkiye'de mali disiplin korunurken ekonomik büyümenin ve ekonomik istikrarın arttığı şeklinde yorumlanabilir. Türkiye'de mali disiplinin sağlanması için gelirlerin artırılması, kamu harcamalarının verimliliğinin, etkinliğinin ve iktisadiliğinin sağlanması gerekmektedir. Hükümet gelirini artırmak için politika önerileri arasında kayıt dışı ekonomiyle mücadele, sık sık vergi aflarından kaçınılması, toplumda vergi bilincinin ve çabasının teşvik edilmesi ve vergi sisteminin daha adil hale getirilmesi yer alır. Ayrıca kamu sektöründe şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması, mülkiyette şeffaflığın artırılması, kamu harcamalarında israfın ortadan kaldırılması mali açıkların azaltılmasına yönelik politika önerileri olabilir.

BÜTÇE AÇIKLARI İLE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

ORJİNALLİK RAPORU

% **17**
BENZERLİK ENDEKSİ

% **15**
İNTERNET KAYNAKLARI

% **6**
YAYINLAR

% **5**
ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%3
2	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	%2
3	acikerisim.aku.edu.tr İnternet Kaynağı	%2
4	Submitted to Istanbul Aydin University Öğrenci Ödevi	%1
5	www.ekonomist.com.tr İnternet Kaynağı	%1
6	archive.ismmmo.org.tr İnternet Kaynağı	%1
7	acikerisim.gelisim.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
8	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	%1
9	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK)	<%1

10

www.researchgate.net

İnternet Kaynağı

<% 1

11

Günay, Ayşe. "Mali Disiplinin Sağlanması Anayasal Denk Bütçe Yaklaşımı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

12

9lib.net

İnternet Kaynağı

<% 1

13

www.acarindex.com

İnternet Kaynağı

<% 1

14

BAYRAK, Metin and KANCA, Osman Cenk. "Türkiye'de kamu kesimi açıklarının nedenleri ve fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkileri", İstanbul Üniversitesi, 2013.

Yayın

<% 1

15

core.ac.uk

İnternet Kaynağı

<% 1

16

Submitted to Pamukkale Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

17

jawoo.com

İnternet Kaynağı

<% 1

18

Submitted to Fırat Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

19

BARIŐIK, Salih and KESİKOĞLU, Ferdi.
"Türkiye'de Bütçe Açıklarının Temel
Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi
(1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans
Ayrıştırması)", Ankara Üniversitesi, 2006.

Yayın

<% 1

20

Submitted to Anadolu University

Öğrenci Ödevi

<% 1

21

www.mahfiegilmez.com

İnternet Kaynağı

<% 1

22

Submitted to TechKnowledge Turkey

Öğrenci Ödevi

<% 1

23

Dogan Uysal, Gulbahar Ucler. "Asymmetric
relationship between financial performance
of Turkish banking sector and
macroeconomic performance",
Pressacademia, 2017

Yayın

<% 1

24

Güven, İlknur. "Kamu Açıklarının
Finansmanında Finansal Nitelik Sorunu",
Balıkesir University (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

25

Erdemir, Duygu. "Üçüz Açıklar Hipotezi
(Türkiye Örneği)", Balıkesir University
(Turkey), 2024

Yayın

<% 1

26

Submitted to Universiti Sains Malaysia

Öğrenci Ödevi

<% 1

27

Ozdemir, Metin. "Enflasyon Hedeflemesi Teorisi: Gelismekte Olan ulkelerde Uygulanabilirliği Ve Turkiye", Bursa Uludag University (Turkey), 2021

Yayın

<% 1

28

adudspace.adu.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

<% 1

29

iibfdergi.ahievran.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

30

oaji.net

İnternet Kaynağı

<% 1

31

Balkan, Hüseyin. "Türkiye'de Neo-Liberal İktisat Politikaları Kapsamında Para Politikası Uygulamaları", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

32

DOĞRU, Bülent. "Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Bütçe Açığı ve Enflasyon Arasında Nedensellik İlişkisi Var mıdır? 1978-2002 Dönemi Türkiye Örneği", Osmangazi Üniversitesi, 2014.

Yayın

<% 1

33

Düzcan, Engin. "Türkiye Ekonomisinde Tasarruf-Yatırım Dengesizlikleri ve Üçüz

<% 1

Açıklar Sorunu", Sakarya Üniversitesi (Turkey),
2022

Yayın

34

Gümüş, Salih. "Türkiye`de Bütçe Açıkları ve Finansman Yöntemlerinin Makro Ekonomik Etkileri", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

35

Yıldız, Seçil Koç. "Bütçe açıkları belirleyicilerinin ekonometrik analizi: Türkiye örneği (2006–2015)", Bartın University (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

36

ekonomikarastirmalar.org

İnternet Kaynağı

<% 1

37

mpra.ub.uni-muenchen.de

İnternet Kaynağı

<% 1

38

ms.hmb.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

39

ÖRUÇ, Erhan. "BÜTÇE AÇIKLARI ENFLASYONİST ETKİYE SAHİP MİDİR? TÜRKİYE ÜZERİNE UZUN DÖNEMLİ ANALİZ", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Yayın

<% 1

40

Şen, Mine. "Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye

<% 1

Örneği", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024

Yayın

41

Anatürk, Şerife. "Yenilenebilir ve Yenilenemeyen Enerji Kaynakları İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", Anadolu University (Turkey), 2022

Yayın

<% 1

42

Ayanoglu, Ahmet. "5018 sayili Kamu Mali Yonetimi Ve Kontrol Kanunu'Na gore butcenin Denetimi", Marmara Universitesi (Turkey), 2021

Yayın

<% 1

43

Musa Onur Beskisiz. "Türkiye'de vergi politikalarının BİST 100 fiyatlarına etkisi: Verginin kapitalizasyonu ve amortismanı üzerine bir uygulama", Marmara Universitesi (Turkey), 2024

Yayın

<% 1

Alıntılarını çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

Kapat